

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Možnosti aktivizace klienta propuštěného z výkonu trestu odnětí
svobody z pohledu sociálního pracovníka**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Hana Francová Ph.D.

Autor práce: Mgr. Ivana Ludínová

srpen 2011

Možnosti aktivizace klienta propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu sociálního pracovníka

Jako téma bakalářská práce jsem si zvolila „Možnosti aktivizace klienta propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu sociálního pracovníka“, jedná se o téma aktuální vzhledem k počtu uvězněných osob a potřebě tyto klienty motivovat k aktivní spolupráci se sociálními pracovníky tak, aby došlo k jejich úspěšné reintegraci do společnosti. Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části práce jsem definovala pojmy a přístupy, které jsou aktuální v současné době v sociální práci a pro výzkumnou část nezbytné. Zabývala jsem se problematikou týkající se osob, které se ocitli ve VTOS, jejich charakteristikou, životní situací a vlivem uvěznění na jejich osobnost. V dalších kapitolách jsem se věnovala samotné činnosti sociálního kurátora, jeho pracovní náplni a aktivitami, které aplikuje při práci s klienty propuštěnými z VTOS. Pro vypracování výzkumné části bakalářské práce a pro dosažení stanovených cílů byl použit kvantitativní výzkum – dotazování. Cílem mé práce bylo zmapovat potřeby klientů, kteří budou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody a trvale žijí na území města Plzně, zjistit možná úskalí spolupráce sociálního kurátora s klientem v rámci kontinuální práce a postpenitenciární péče a na základě zjištěných potřeb klientů a úskalí při spolupráci doporučit možný postup aktivizace klienta propuštěného z výkonu trestu. Na základě vytýčených cílů jsem stanovila 2 hypotézy. Ve výzkumné části práce jsem popsala cíle výzkumu, metody a techniky, které jsem pro získání potřebných dat zvolila, popsala jsem výzkumný vzorek a realizaci sběru dat. Dále jsem se věnovala interpretaci dat a diskuzi nad výsledky dotazníkového šetření. Cíl práce byl splněn a hypotéza č. 1 nebyla potvrzena, hypotéza č. 2 byla potvrzena. Tento postup by mohl sloužit jako návod pro ostatní kolegy sociální kurátory a také může rozšířit povědomí laické veřejnosti o nelehké a komplikované situaci klientů propuštěných z výkonu trestu a složité práci sociálního kurátora.

Actuation possibilities for a person released after serving the imprisonment sentence in a social worker's view

As a subject-matter of my bachelor's thesis I have chosen "Actuation possibilities for a person released after serving the imprisonment sentence (SIS) in a social worker's view", because the theme is so actual in respect of the number of the imprisoned and the urgent need to motivate such clients towards active cooperation with social workers in order to succeed in their reintegration to our society. The bachelor's thesis is divided into two parts. Within the theoretical chapter, I am defining key terms and latest approaches which are both the most current in the field of social services and welfare, and essential for the research pursuit. I also deal with the hottest issues of people recently experiencing the SIS, their characteristics, life situation and the imprisonment impact on their personalities. In other chapters, I address to particular activities of social curators, their scope of work and tasks being applied upon treatment of clients released from prison after SIS. As for the elaboration of the research chapter of this bachelor's thesis and the accomplishment of stipulated objectives, a quantitative observation/questioning survey is used. The original and main aim of my bachelor's thesis has been to detect all needs of prospective clients, who are to be released from prison after serving the imprisonment sentence in near future, while residing permanently in the territory of the Pilsen City, to find out more on potential difficulties of a social curator-client cooperation within their mutual continual work and post penitentiary care, and also, in terms of the ascertained needs of such clients including the mentioned collaboration risks, to recommend a practicable actuation process of a client released from prison after serving a sentence. Based on the specified objectives, two hypotheses have been formulated. The research section describes the initial goals of investigation, methodology and techniques chosen for gathering the required information, and I am describing the search sample and the execution of data acquisition, too. Furthermore, I focus on the data interpretation and last but not least the discussion over the interviewing results. The intention of my thesis is fulfilled. The assumption no. 1 cannot be confirmed at all while the second assumption has now been fully proved to be true. This approach could be used as a guideline for other colleagues – social curators, and/or it might also broaden the awareness horizons of the laics and general public on this tough and complicated situation of the clients released from prison sentence along with a social curator's challenging job.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Možnosti aktivizace klienta propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu sociálního pracovníka jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

.....
Podpis studenta

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Haně Francové, Ph.D. za vstřícný přístup, cenné rady, připomínky a za čas, který mi věnovala.

Dále bych chtěla poděkovat všem klientům, kteří byli ochotni věnovat svůj čas rozhovorům.

Obsah:

Úvod	8
1 Současný stav	10
1.1 Uvěznění a jeho vliv na klienta	10
1.1.1 Osobnostní charakteristika osob páchající trestnou činností	11
1.2 Životní situace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody	13
1.2.1 Důsledky neúspěšné reintegrace osob propuštěných z VTOS	15
1.3 Role sociálního kurátora	16
1.3.1 Legislativa upravující činnosti a působnost sociálního kurátora	16
1.3.2 Cílová skupina sociálního kurátora	17
1.3.3 Pracovní náplň sociálního kurátora	18
1.3.4 Rizika spojená s prací sociálního kurátora	19
1.3.5 Dilemata spojená s činností sociálního kurátora	19
1.4 Přístupy a metody sociální práce s klientem propuštěným z VTOS	20
1.4.1 Úkolově orientovaný přístup	21
1.4.2 Systemický přístup	22
1.4.3 Krizová intervence	23
1.5 Typy činností spojených s aktivizací klienta propuštěného z VTOS	24
1.5.1 Poradenství	24
1.5.2 Metoda kontinuální práce	26
1.5.3 Socioterapie	26
1.5.4 Penitenciární péče a opatření podporující aktivizaci klienta po propuštění ...	28
1.5.5 Postpenitenciární péče	29
1.5.6 Rozhodování o přiznání finanční pomoci	30
1.5.7 Kompetence v oblasti koordinační činnosti	30
1.6 Subjekty spolupracující na úspěšné aktivizaci klienta	31
1.6.1 Spolupráce s Vězeňskou službou (VS)	31
1.6.2 Spolupráce s Probační a mediační službou (PMS)	32
1.6.3 Spolupráce s úřady práce	33
1.6.4 Spolupráce s místní samosprávou	33

1.6.5	Spolupráce se zdravotnickými zařízeními	34
2	Cíl práce a hypotézy.....	35
2.1	Cíl práce	35
2.2	Hypotézy	35
3	Metodika	36
3.1	Použitá metodika	36
3.2	Charakteristika výzkumného souboru	37
4	Výsledky výzkumu	38
5	Diskuze	56
6	Závěr	64
7	Klíčová slova.....	66
8	Použitá literatura	67
9	Přílohy	

Úvod

Každý lidský život je běžně naplněn nejrůznějšími obtížemi a překážkami, schopnost přizpůsobit se změnám a vyrovnat se s nimi ovlivňuje způsob prožívání a chování člověka vystaveného náhlé zátěži. Osoby, které opouštějí výkon trestu odnětí svobody, se často nacházejí v takto obtížné životní situaci, ta bývá charakteristická kumulací problémů. Řešení těchto problémů vyžaduje motivaci a trpělivost, nejen ze strany klienta, ale i sociálního kurátora, který má být klientovi oporou.

Jako téma své práce jsem si zvolila možnosti aktivizaci klientů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Řešení svízelné životní situace těchto klientů vyžaduje pomoc specializovaných pracovníků jak ve výkonu trestu, tak i po propuštění.

Klientům propuštěným z VTOS chybí pracovní a sociální návyky, kvalifikace, nemají sociální zázemí, bydlení, většina z nich je velmi zadlužena a dělá jim potíže i běžná komunikace s pracovníky různých institucí. Po propuštění pro ně nastane situace, kdy by měli všechny problémy řešit prakticky současně, což většinou není v jejich silách a společnost, která by jim měla být nápomocná nemá s těmito osobami příliš pochopení.

V projevech členů většinové společnosti se objevuje spíše nesympatie a lhostejnost k budoucnosti klientů a přitom v zájmu společnosti a jejího fungování by mělo být, aby se co nejvíce těchto klientů úspěšně reintegrovalo a začali fungovat dle pravidel společnosti.

V předkládané práci je zachycena problematika sociální práce s touto skupinou osob a její úskalí, ale i její mnohostrannost a pestrost, neboť práce s touto skupinou klientů zahrnuje velké množství přístupů a metod, které si kurátor může zvolit dle individuální potřeby klienta. Na pracovníka, sociálního kurátora jsou přitom kladeny vysoké nároky, co se týká kvalifikace, a to nejen po odborné stránce, ale i všeobecného přehledu. Problémy klientů se dotýkají většinou všech oblastí jejich osobnosti a ovlivňují tělesnou, duševní, sociální a duchovní stránku a vyžadují proto holistický přístup a respekt ke všem potřebám klienta.

Vzhledem k vysokému počtu uvězněných osob, dle aktuální statistiky Vězeňské služby je k 31. 3. 2010 v českých věznicích celkem 21 943 uvězněných osob z toho

20 649 mužů a 1 294 žen, je zřejmé a jistě nikoho nenechá na pochybách, že je nutné se touto problematikou vážně zabývat a hledat společně optimální řešení, aby recidivujících osob bylo co nejméně. Je nutné pracovat s těmito osobami již v průběhu výkonu trestu, motivovat je ke změně a toto je úkol nejen pro pracovníky ve věznicích, ale i kurátory a pracovníky neziskových organizací, které mají zájem na zlepšení situace těchto klientů.

Cílem mé práce je zmapovat potřeby klientů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody ve městě Plzni a úskalí spolupráce mezi klientem a sociálním pracovníkem, která se vyskytla v rámci kontinuální práce a postpenitenciární péče a na základě těchto zjištěných skutečností doporučit možný postup aktivizace klienta propuštěného z výkonu trestu tak, aby byla jeho reintegrace do společnosti co nejúspěšnější.

Bakalářská práce je rozdělena do několika částí. V teoretické části práce jsou objasněny a definovány pojmy a přístupy, které jsou aktuální v současné době v práci sociálního pracovníka a pro výzkumnou část jsou nezbytné. V prvních dvou kapitolách se budu zabývat problematikou týkající se samotných osob, které se ocitli ve VTOS, jejich charakteristikou, životní situací a vlivem uvěznění na jejich osobnost. V dalších kapitolách se budu věnovat samotné činnosti sociálního pracovníka, jeho pracovní náplní a aktivitami, které aplikuje při práci s klienty propuštěnými z VTOS.

Ve výzkumné části práce popisují cíle výzkumu, metody a techniky, které jsem pro získání potřebných dat vybrala, popisují výzkumný vzorek a realizaci sběru dat. Dále je tato část věnována interpretaci dat a diskuzi nad výsledky dotazníkového šetření, které bylo učiněno mezi klienty propuštěnými z VTOS.

V závěru práce jsou uvedeny vlastní návrhy a doporučení, které vzešly z výsledku výzkumu.

1 Současný stav

1.1 Uvěznění a jeho vliv na klienta

Na situaci klientů po propuštění z VTOS má vliv uvěznění a prionizace, které negativně ovlivňují jejich osobnost a následnou reintegraci, začleňování po propuštění do společnosti.

Vězeňské prostředí nelze označit jako výchovné, odsouzený je v každodenním styku se sociálním prostředím, ve kterém jsou většinou disociální jedinci a vzájemné spolužití má za následek nežádoucí účinky vzájemného ovlivňování. Toto ovlivňování může vést k upevňování kriminálních sklonů a antisociálních postojů. Významnou roli zde hraje přeplněnost věznic a vysoká koncentrace osob s poruchami chování, což přináší agresi, konflikty a tzv. „kriminální infekci“ **(11)**.

Prionizaci můžeme definovat jako proces psychické adaptace člověka vězeňskému životu **(35)**. Také můžeme prionizaci označit jako kriminalizační proces, který jde proti nápravě a resocializaci, vězně sjednocuje společná zkušenost s uvězněním a fyzická blízkost, ve které jsou nuceni žít vedle sebe, kde nemají soukromí, ale zároveň jsou v izolaci, která omezuje jejich život **(2)**.

Prionizace má dvě důležité složky:

- institucionalizace, kdy se člověk adaptuje na vysoce organizovaný způsob života ve věznici, který je spojen se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Osobnost dlouhodobě nebo opakovaně trestaného v mnoha složkách osobnosti degraduje, odnaučí se samostatnému rozhodování a po propuštění z VTOS bude závislý na iniciativě druhých lidí nebo náhodných impulzech. Ztrácí schopnost plánovat a volit realistické alternativy své budoucnosti. Postupně dochází ke ztrátě iniciativy, až k apatii a úpadku většiny kompetencí
- ideologizace, znamená přijetí norem, hodnot a pravidel vězeňského prostředí, ztotožnění se s minoritou. Projevuje se označením společného nepřítele, vymezením hranic mezi identifikační skupinou a okolím, čímž je vězeňský personál **(38)**.

Obecně platí, že dlouhodobé uvěznění působí negativně na formování žádoucího chování a snižuje účinnost resocializačních záměrů a postihuje i prosociálně orientované odsouzené. Proces prionizace je dovršen, pokud si odsouzený utvrdí své kriminální sklony a zůstává imunní vůči společenským normám. (35).

1.1.1 Osobnostní charakteristika osob páchající trestnou činností

Vzhledem k vysoké recidivě klientů považuji za důležité a na tomto místě věnovat alespoň v krátkosti osobnosti pachatele trestné činnosti, vzhledem k tématu práce, jsem přesvědčená, že vůle změnit svůj život a vlastní motivace klientů hraje v procesu aktivizace změny jejich životního způsobu důležitou roli.

Vágnerová (39) definuje kriminální aktivitu jako specifickou variantu chování, ke které přispívá mnoho nespecifických faktorů. Je důležité pro další efektivní práci s klientem rozpoznat možné příčiny kriminálního jednání, které jsou pro osoby páchající trestnou činností typické. Na příčinu tohoto chování můžeme pohlížet z hledisek:

- genetické dispozice, teorie „vrozeného zločince“ jedná se asi o 100 let starou teorie, jejíž představitel byl Lombroso, který později připustil ve svých pracích více vlivů podílejících se na vzniku kriminálního chování
- nativistický směr, představitel H.H.Goddatr, považoval za příčinu kriminálního chování mentální defekt, pachatel je dle jeho názoru „morální idiot“, který nemá schopnost se přijatelně chovat
- Eysenck, je představitelem teorie založené na vlivu učení, na rizikového jedince se dívá jako na „extrovertovaného neurotika“, který je nadměrně orientován na vnější svět, tato orientace je příčinou jeho neschopnosti adekvátního sociálního učení, nedostatečná socializace, je důsledkem jeho chování a brání mu respektovat normy společnosti
- Teorie sebekontroly, dle Travise a Gottfredsona považuje za důležitý předpoklad asociálního chování „neschopnost sebeovládání“, přihlíží k odlišnému hodnocení situací. Na trestný čin z tohoto hlediska je možné pohlížet jako na snadné a rychlé uspokojení potřeb, které nevyžaduje plánování, větší úsilí

a zvláštní schopnosti. Malou schopnost sebekontroly je možné chápat jako důsledek narušené socializace

- teorie Walterse a Whita považuje za příčinu kriminálního chování „odlišné uvažování“, iracionální uvažování, emoční ovlivnění a působení silných obranných mechanismů, které omezují nebo znemožňují přiměřené hodnocení situace a ponaučení ze zkušenosti
- Cloningerova trojdimenzionální teorie osobnosti, předpokládá dispozice člověka, reagovat určitým způsobem, pachatele trestné činnosti by byli pravděpodobně dle této teorie charakterizováni jako lidé, kterým je za prvé, lhostejné jakým způsobem jsou okolním světem hodnoceni, za druhé, jsou egocentričtí, prioritou je pro ně vlastní uspokojení a vlastní názor, za třetí, mají potřebu vzrušujících zážitků a to jim přináší samo páčání trestné činnosti, nejsou schopni odhadnout nebezpečí a rizikovost chování, nepocítují strach, nejsou schopni se adekvátně orientovat v situacích

Příčiny vzniku kriminálního chování je vzájemná interakce mezi vnějšími vlivy, vlastnostmi jedince a souhrou vrozených faktorů jako je impulzivita a dráždivost, vlivu prostředí tj. rodiny, školy, party a situace, která může být spouštěčem kriminálního chování jako je opilost, dostupnost cíle **(39)**.

Dle Netíka se problematika s resocializací týká zejména osob s disociální poruchou osobnosti, kterých v českých věznicích je, jak autor uvádí více jak 70%. Jedná se v podstatě o recidivisty. Příčinou recidivy je rozhodnutí jedince porušit sociální normy i za cenu, že bude odsouzen k trestu odnětí svobody **(28)**.

Pro disociální osobnost je charakteristické specifické myšlení, typické pro recidivisty, se zvláštními mechanismy:

- proces zmírňování, racionalizace, neutralizace, zachování si dobrého
- sebeobranu, přesouvání viny na druhé
- odblokování hrozby sankcí za trestný čin (pomocí alkoholu, drogy)
- orientace na moc (fyzická síla, ekonomická moc)
- pocit oprávnění (svět a lidi jsou tu jen pro něj)
- superoptimismus (jsem nejlepší na světě, nikdy mě nedopadnou)

- kognitivní tupost (prázdný vnitřní svět, potřebují vzrušení)
- diskontinuita (nechápují následek a příčinu, žijí zde a nyní)

1.2 Životní situace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody

Životní situaci z pohledu sociální práce můžeme charakterizovat jako situace, které jsou pro člověka klíčové a doprovázejí zlomové události jeho životního cyklu nebo jsou nějakým způsobem traumatizující (25).

Chceme-li porozumět problematice klientů propuštěných z VTOS, měli bychom si uvědomit složitost jejich situace, která se vyznačuje problémy na straně sociálního zvládnání i barierami ze strany společnosti. Obecně schopnost zvládat životní situaci popisuje Bartlettová (25):

- lidé jsou trvale v interakci se svým prostředím
- člověk je nucen neustále reagovat na požadavky okolí, plynoucí z očekávání, jeho sociálních rolí
- v normální situaci je člověk obvykle tyto situace schopen řešit, problém nastává, pokud nejsou schopni tuto situaci řešit, poruší se tím rovnováha
- někteří lidé jsou schopni problémové situace řešit a nastolí rovnováhu, jiní situaci nezvládají
- příčinou jejich nezvládnání je nepřiměřenost požadavků anebo nedostatek dovedností
- předmětem intervence je nastolit opět rovnováhu a podpora sociálního fungování klienta

Situaci osob propuštěných z VTOS charakterizuje souhrn problémů, které musí aktuálně po propuštění řešit, jejich pozitivní vyřešení je nezbytné pro fungování klienta a vede k úspěšné reintegraci do společnosti. Každá klientova situace je specifická, obvykle se jedná o problémy, které Vágnerová (39) shrnula do tří okruhů:

- neexistence sociálního zázemí – klient se nemá kam vrátit, nikam nepatří, nikdo na něho nečeká, lepší východisko pro úspěšnou reintegraci mají ti, kterým funguje sociální zázemí

- nedostatek finančních prostředků, zadluženost a (ne)motivace k práci – klienti, pokud naleznou zaměstnání, špatně zvládají zátěž a stereotypy, které vyplývají z pracovního poměru
- vzhledem k dlouhodobému neuspokojování mnoha potřeb – klient má nereálná očekávání a tendenci k rychlému uspokojení, to vede k zvýšenému riziku vzniku nových problémů

Návrat klientů po propuštění do většinové společnosti velmi znesnadňuje její postoj, tyto osoby jsou stigmatizováni, nálepkováni tzv. „kriminálníci“, to je jedna z překážek k úspěšné reintegraci a vede k diskriminaci ze strany společnosti.

Goffman (19) uvádí, že stigmatizován je ten, u něhož je rozpor mezi tím čím, čím by měl být a čím ve skutečnosti je. Pokud se stigma zjevné, diskredituje osobu přímo, pokud se jedná o skryté stigma, není na první pohled zjevné, ale pro danou osobu je problém dané stigma na veřejnosti skrýt.

Procesem stigmatizace můžeme nazvat moment rozpoznávání a označení rozdílů mezi daným jedincem a ostatními lidmi a následné přiřazení záporných stereotypů, které o dané skupině ve společnosti převládají. Praško (30) dělí proces stigmatizace na:

- etiketování
- spojování se stereotypem
- izolace
- ztráty statusu a diskriminace

Pobyt ve vězení je pro klienty sociální stigma, kterého se jen těžko zbavují, společnost je hodnotí negativně a jen velmi těžko získávají důvěru. Laická veřejnost je přesvědčena o jejich nenapravitelnosti, o tom, že si nezaslouží pomoc a ohledy, neboť si svoji situaci zavinili sami. Nálepka trestaného stěžuje reintegraci klientů, vzhledem k nízké kvalifikaci si těžko shání zaměstnání, a tím i finanční prostředky a ubytování může proto dojít k fixaci nežádoucího chování a rozvoji celoživotní kriminální kariéry. Pro mnohé však nejsou postoje společnosti důležité a jejich další chování nijak neovlivnění. Sociální situaci u většiny klientů zhoršují narušené vztahy s rodinou, přáteli a proto se orientují na kontakty s lidmi podobného postavení, někteří klienti

akceptují svoji kariéru recidivisty jako celoživotní životní styl, jehož důsledkem je komplexní deprivace sociální i ekonomická (39).

1.2.1 Důsledky neúspěšné reintegrace propuštěných osob z VTOS

Neúspěšné začlenění do společnosti má mnoho příčin, které jsem stručně popsala v předchozí kapitole a nyní bych stručně charakterizovala dva nejzávažnější důsledky neúspěšného začlenění klientů do společnosti a to je sociální exkluze a recidiva.

Sociální exkluze je hrozbou pro všechny klienty vracející se z VTOS. Ať už je sociální exkluze založená na třídní příslušnosti vylučovaných, jejich chudobě, náboženství, způsobu života či jejich handicapu je chápána jako vzdalování se ideálům a delegitimizace základů na něž se současná evropská kultura odvolává. Pojmem sociální exkluze je míněno nejen vyloučení z občanství odepřením výkonu občanských práv, ale i ztížená schopnost dostát občanským povinnostem (21).

Na sociální vyloučení můžeme pohlížet ze tří úhlů:

- redistribuční – sociální vliv, existující nerovnosti ve společnosti, zaměřující se na chudobu
- etický – zdůrazňuje kriminální chování a morální úpadek
- integrační – vyloučení z trhu práce (48)

Recidiva trestné činnosti může být následkem sociálního vyloučení anebo neschopnost klientů začlenit se do společnosti. Z hlediska trestního práva, sociální i ekonomické situace společnosti se jedná o velmi závažný jev. Recidiva v obecném slova smyslu znamená opakování určitého jevu či určitého chování. V oblasti trestního práva se recidivou rozumí opakované páchaní trestné činnosti přes předchozí odsouzení.

Recidivistou je tedy pachatel, který se znovu dopustí trestného činu, ačkoliv již v minulosti byl pro trestný čin odsouzen. Recidivu pak dále dělíme na recidivu speciální, o níž hovoříme v situacích, kdy se pachatel opakovaně dopouští trestné činnosti stejného charakteru (např. majetkové trestné činnosti) a recidivu obecnou, kdy pachatel páchá postupně trestné činy různého charakteru (např. násilný trestný čin a hospodářský trestný čin) (50).

1.3 Role sociálního kurátora

Sociální kurátor je specializovaný sociální pracovník, který poskytuje poradenskou a socioterapeutickou službu při překonávání obtížných životních situací občanům ve všech fázích trestního řízení a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Mühlpachr (21) definuje sociálního kurátora jako pracovníka, který poskytuje rannou sociální péči a pomoc jedincům ve fázi vyšetřování vazebního i nevazebního, zmírňuje sociální dopady pobytu ve vazbě a VTOS, spolupracuje se sociálním pracovníkem. Ve věznici a připravuje odsouzeného na život v extramurálních podmínkách.

Cílem činnosti sociálního kurátora je sociální inkluze, začlenění klienta do společnosti. Sociální inkluze je pojem, který zahrnuje příležitosti a možnosti pro osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené, které jim umožňují zapojit se do ekonomického, sociálního a kulturního života a žít běžným způsobem života (19).

1.3.1 Legislativa upravující činnosti a působnost sociálního kurátora

Rozsáhlá a zásadní změna právní úpravy činnosti sociálního kurátora přišla s účinností od 1. ledna 2007, tato nová úprava zásadním způsobem zasáhla do systému sociální pomoci v České republice a to včetně osob propuštěných z VTOS, kteří jsou začleňováni do okruhu osob ohrožených sociálním vyloučením.

Základními právními normami upravující a ovlivňují činnost a působnost sociálního kurátora jsou:

zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění,

zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi v platném znění,

zákon č. 100/2006 Sb., o životním a existenčním minimu v platném znění,

zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody v platném znění,

zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě v platném znění,

zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád v platném znění,

zákona č. 128/2000 Sb., o obcích v platném znění,

zákona č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění v platném znění,

Výše uvedené zákony jsou doplněny:

vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí dále jen MPSV č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi ve znění vyhlášky č. 626/2006 Sb.,

vyhláškou MPSV č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách,

metodickým pokynem č. 2/2006 k zákonu č. 111/2006 Sb.

vyhláškou Ministerstva spravedlnosti, dále jen MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby

1.3.2 Cílová skupina sociálního kurátora

Cílovou skupinu sociálního kurátora v rámci činnosti obecních úřadů obcí s rozšířenou působností vymezuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách v § 92 písm. b. kde se jedná o: osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu osoby, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností **(43)**.

Dále cílovou skupinu sociálního kurátora specifikuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění v § 2 odst. 6. Za osobu ohroženou sociálním vyloučením, tzv. (sociální exkluzí), lze považovat též osobu, která v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci, jestliže zejména, je-li osoba:

- a) propuštěna z výkonu zabezpečovací detence, z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, nebo
- b) po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěna ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti, nebo
- c) propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech, nebo
- d) nemá uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že je osobou bez přístřeší, nebo
- e) je osobou, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby **(41)**.

Z toho vyplývá, že cílovou skupinou sociálního kurátora není jen osoba propuštěná z výkonu trestu, ale jeho působnost je mnohem širší. Dále se ve své práci budu zabývat problematikou zacílenou na prvně jmenovanou cílovou skupinu a tou jsou osoby propuštěné ze výkonu zabezpečovací detence, z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody

1.3.3 Pracovní náplň sociálního kurátora

Pracovní náplň sociálního kurátora je odvozena převážně z uvedených právních norem v kapitole 1.2.1. Sociální kurátor je specializovaný pracovník na sociálním odboru obcí a poskytuje sociální pomoc osobám ohroženým sociálním vyloučením a sociální práce, kterou vykonává je zaměřena na sociální prevenci v souladu s platnou legislativou a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozího výkonu trestu.

- poskytuje a zajišťuje odborné sociální poradenství
- provádí individuální nebo skupinově zaměřenou situační, krátkodobou nebo dlouhodobě orientovanou sociální práci
- pro potřeby obce zajišťuje analýzu sociálně patologických jevů včetně odborného sběru dat, informací a jejich zpracování
- provádí depistážní činnost
- spolupracuje s orgány zejména činnými v trestním řízení, Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou ČR, Českou a Okresní správou sociálního zabezpečení, zdravotnickými zařízeními a ostatními institucemi a subjekty zainteresovanými na řešení sociální situace klienta
- s klientem aktivně spolupracuje na řešení pro něho náročných životních situací
- vyhotovuje písemný záznam z jednání, který obsahuje sociální anamnézu, kontrakt o spolupráci, dále i možnou prognózu. Každou činnost týkající se klienta zaznamenává s popisem události, situace a informace, které klientovi poskytl anebo od klienta získal
- navazuje na činnost sociálního kurátora pro mládež v součinnosti s ním, přebírá péči o klienty ve věku zletilosti

- navrhuje poskytování peněžité a věcné pomoci

Dle výše uvedených úkolů, které sociální kurátor plní je zřejmý nejen rozsah profesních znalostí a sociálních dovedností, ale i požadavky na specifické osobnostní předpoklady pro naplňování role sociálního kurátora. Těžiště práce sociálního kurátora je v první řadě v sociálně výchovné práci s klientem a v poskytování sociálně terapeutické a poradenské služby (21).

1.3.4 Rizika spojená s prací sociálního kurátora

Sociální kurátor se při své práci denně setkává s pachateli trestné činnosti, řeší mnoho problémů a pracuje s osobními daty klienta.

V práci sociálního kurátora může vzniknout mnoho situací, které můžeme nazvat rizikové a můžeme je dělit podle několika základních kritérií:

- podle toho odkud riziko vychází – ze strany klienta, prostředí
- podle intenzity – slovní, fyzický útok
- rizika z nedostatečné zkušenosti kurátora
- rizika z nedostatku odborných znalostí
- rizika, způsobená pracovníkem překročením svých kompetencí, neúměrná péče o klienta
- riziko nebezpečí překročení zákona ze strany kurátora

Má - li být sociální kurátor kvalitním pracovníkem, která je schopen dlouhodobě plnit náročné činnosti vyplývající z jeho profese, musí být schopen možná rizika předvídat, vyvarovat se jich pokud je to možné a pokud k rizikové situaci dojde snažit se ji vyřešit bez poškození práv klienta i kurátora samotného (36).

1.3.5 Dilemata spojená s činností sociálního kurátora

Tak jako všechny pomáhající profese ani v praxi sociálního kurátora se nevyhneme řešení dilemat. Nejsou selháním ani nekompetentností sociálního kurátora, ale přirozenou součástí jeho práce a mají vliv na spolupráci při řešení klientovi situace.

Rozdělení dilemat:

1. Dilemata vyplývající z pomáhající vztahu – angažovaný či neangažovaný přístup, hranice mezi pracovníkem a klientem, pomoc versus kontrola, vzájemná sympatie a antipatie
2. Dilemata ve vztahu k institucím – vyplývá z kumulované funkce sociálního kurátora, zájem klienta versus veřejné instituce,
3. Dilemata ve vztahu ke společnosti – zájem klienta versus zájem společnosti (26)

Vzhledem k tématu práce považuji za důležité se alespoň v krátkosti zmínit o této problematice, která není v praxi sociálního kurátora vzhledem k typu klientů, se kterými pracuje zanedbatelná. Z vlastní praxe vím, že tomuto tématu se žádný sociální kurátor nevyhne a postoj a způsob řešení dilematu vychází také z toho, jak sociální kurátor svoji práci chápe a jaký k ní zaujímá postoj. Dle Dosoudilové (26) přikládám obecný postup, jak dilemata řešit:

- Pojmenovat je
- Určit, které aspekty se dostávají do konfliktu
- Určit koho a v jaké míře se týkají (jednotlivce, skupiny, instituce)
- Diskutovat v rámci pracovního týmu o jednotlivých možnostech řešení a jejich případných následcích
- Pracovat s nimi v rámci supervize
- Provést analýzu situace a vyvozovat postupy pro podobné situace

1.4 Přístupy a metody sociální práce s klientem propuštěným z VTOS

Sociální kurátor při přímé práci s klientem působí v oblasti přenesené působnosti, tj. oblast výkonu státní správy, která je zajištěna obecními úřady obcí s rozšířenou působností. (8) Při samotné práci s klienty mohou sociální kurátoři vybírat z mnoha přístupů a metod sociální práce. Při volbě přístupu a metody, by měl sociální kurátor přihlídnout k povaze klientova problému, celé jeho životní situaci, osobnosti klienta a jeho celkovým podmínkám pro spolupráci. Popíši dvě metody, které z hlediska cílové skupiny, které mohou být při práci přínosné. Jedná se o úkolově orientovaný přístup a systemický přístup.

1.4.1 Úkolově orientovaný přístup

Úkolově orientovaný přístup se rozvinul na počátku 70. let minulého století, díky výzkumu Reida a Shyneho bylo zjištěno, že efektivnější při práci s klientem je krátkodobá spolupráce s klientem zaměřená na časově ohraničené cíle zvolené klientem je efektivnější a trvalejší, než dlouhodobá spolupráce, kde klient může ztratit důvěru ve své schopnosti zvládnout problém a může se stát závislým na pracovníkovi či službách (8).

Tento přístup je doporučován při práci s těmito úkoly:

- interpersonální konflikty
- nespokojenost v sociálních vztazích
- problémy s formálními organizacemi
- obtíže při naplňování rolí
- problémy vznikající v souvislosti se sociálními změnami
- nedostatečné zdroje
- potíže s chováním
- reaktivní emocionální úzkost (24)

Fáze úkolově orientovaného přístupu:

- Počáteční fáze aplikace úkolově orientovaného přístupu, zde dochází k identifikaci a definování problému
- Formulace cílů, jasně stanovený cíl vede aktivity klienta a sociálního kurátora, pomáhá jim poznat, kdy je jejich spolupráce u konce, z formulace cílů, musí být jasné co má klient udělat, měl by to být úkol malý a krátkodobý, aby došlo k motivaci klienta, je důležitý individuální přístup a v případě potřeby cíl přehodnotit a přeformulovat

Požadavky na dobře formulované cíle uvádí Úlehla (38) podle Centra krátké terapie z Milwaukee:

1. cíl musí být pro klienta významný
2. cíl musí být konkrétní, zaměřený a týkat se chování
3. cíl musí být malý
4. cíl se musí týkat toho, co nastane

5. cíl má jmenovat začátek, nikoliv konec něčeho

6. cíl musí být realistický

- dosažení cíle musí stát úsilí
- Uzavírání dohody, zahrnuje plánování, specifikaci a provádění úkolů, úkol by klient neměl vnímat jako vnucený, ale nýbrž, že si ho zvolil sám, měl by mu rozumět a mít představu co a do kdy má udělat
- Ukončení, je třeba zhodnotit spolupráci, zdůraznit co se povedlo, co se klient naučil (nové dovednosti), možnost sestavení plánu dalších aktivit, ve kterých bude už klient pokračovat sám **(8)**

Níže uvedené výhody tohoto přístupu jsou zcela v souladu s filozofií a zákona o sociálních službách a standardů kvalit sociálních služeb, jedná se o:

- Zplnomocnění klienta a jeho zapojení do spolupráce
- Důraz na silné stránky klienta, snižuje riziko závislosti klienta
- Nastavení časového limitu spolupráce může vést k očekávání rychlé změny
- Jasná posloupnost – formulace problému – cíle – úkol
- Přístup umožňuje plánování aktivit
- Vhodný pro pracovníky co upřednostňují krátkodobou a časově ohraničenou spolupráci
- Viditelné výsledky **(8)**

1.4.2 Systemický přístup

Systemický přístup je disciplína zkoumající systémy coby konstrukty pozorovatele, je používána v psychoterapii, sociální práci, atd. Dle Kubičky **(15)** se systemické práce s jednotlivcem nejčastěji využívá u klientů, kteří:

- Žijí sami
- Jejichž sociální zázemí je konfliktní
- Kde sám klient dává přednost individuální práci

A je založena na objednávce klienta a nabídce pracovníka.

Rozhovor s klientem podle systemického přístupu Úlehla (33) rozděluje do několika fází:

- Příprava, spočívá ve zjišťování dostupných informací, úkolem pracovníka je, aby v této fázi věděl co je klient zač a čím mu může být prospěšný, dále se zmiňuje o způsobech práce, mohou to být formy kontroly – opatrování, přesvědčování, dozor a formy pomoci – doprovázení, vzdělávání, poradenství, terapie
- Otevření – sjednání schůzky, uvedení do pracovny, první věty, první rozhovor, začátek rozhovoru je velmi důležitý, ověření informací co dostaneme od klienta, tato fáze může probíhat i v přirozeném prostředí klienta, nejen v prostředí pracovny
- Dojednání – cílem je, aby bylo oběma jasné, co pracovník může nabídnout a co si klient přeje, v jaké situaci se nachází a co bude následovat. Ze strany pracovníka je nutné, aby se orientoval v problémech klienta Schlippe a Schweitzer popisují problém jako něco, co někdo pokládá za nežádoucí stav, který si žádá změnu a zároveň něco, co je zásadně změníitelné. Ludwig definuje problém jako každé téma hovoru, které něco hodnotí jako nežádoucí nebo vyžadující změnu (16).
- Průběh – v následujících setkáních jde o dosažení společného cíle vyřešením problému, nutné stanovení termínu
- Ukončení – zhodnocení společné práce, ověření úspěchu, žádoucím výsledkem systemického přístupu je podnícení změny

1.4.3 Krizová intervence

Klienti sociálního kurátora zažívají stejně tak jako my ostatní řadu situací, které mohou vyvolat krizovou situaci. Úkolem sociálního kurátora je pomoci klientům tímto obdobím projít krizový stav překonat.

Krise představuje ztrátu psychické rovnováhy a na počátku bývá obtížná životní situace (37), kterou návrat z výkonu trestu pro mnoho klientů představuje, zvláště po delších trestech anebo v případě klientů po prvním trestu odnětí svobody.

Krizе se projevuje silným emočním rozrušením jako je zmatek, hněv, agrese, neklid, ale i úzkost, deprese a smutek. Klienti jsou dezorientováni ve vztazích, ale i sociálním fungování (37).

Cílem krizové intervence je pomoci klientovi situaci zvládnout, což spočívá v:

- umožnění klientovi, aby správně odhadl problém
- pomoci mu vyjádřit své emoce
- navrátit mu sebedůvěru
- mobilizovat potřebnou podporu
- podpořit účelné řešení problému (24)

Zvládnutí krizové situace je důležité pro celou další spolupráci mezi klientem a sociálním kurátorem.

1.5 Typy činnosti spojených s aktivizací klienta propuštěného z VTOS

1.5.1 Poradenství

Předpokládá i vlastní iniciativu a aktivitu klienta směřující ke změnám v chování a jednání, aby byly vytvořeny vhodné podmínky pro znovuzачlenění klienta do společnosti (9).

Poradenství dle Baštecké můžeme vymezit jako proces, při kterém jsou profesionálem poskytovány informace jinému člověku, je mu poskytována podpora přiměřená k nepříznivé situaci, ale také jeho cílům a potřebám tak, aby se zlepšila schopnost člověka orientovat se v situaci a využít vlastních sil a zdrojů okolí k řešení situace a přijmout zodpovědnost za svá rozhodnutí a za jejich důsledky (1).

Drapela vnímá poradenství jednak jako proces preventivní, který napomáhá klientovi v jeho osobním růstu a jednak jako proces nápravný, který především odstraňuje zábrany rozvoje a pomáhá klientům řešit problémy (6).

Novosad definuje poradenství jako komplex poradenských služeb, které jsou pro osoby se specifickými problémy, primárně zdravotní či sociální a toto jejich primární znevýhodnění mívá dlouhodobější charakter a hrozí vznik sekundárního handicapu nebo se mohou dostat do stavu sociálního vyloučení (29).

V rámci poradenství pomáhá sociální kurátor klientům zprostředkovat kontakt se společenským prostředím, cílem je zabránit sociální izolaci klientů a pomáhat jim uplatňovat svá práva a oprávněné zájmy. Lze v případě práce s klienty propuštěnými z VTOS aplikovat a postupovat dle cílů které definuje Drapela (6):

- pomoci klientovi rozpoznat příčiny problému a realisticky je začít řešit
- pomoc klientovi ujasnit dlouhodobé a krátkodobé cíle a jejich případnou modifikaci
- pomoc klientovi při přijetí svobodného rozhodnutí i jeho důsledky a umožnění lepšího sebehodnocení a poznání vlastních slabin i předností

Novosad cíle poradenské činnosti dělí do tří základních rovin:

- v obecné rovině je cílem poradenské služby dosažení klientovy zdravé interakce se sociálním prostředím, ve společenství kde žije
- v rovině speciálních cílů se jedná o dosažení žádoucí změny v sociálním prostředí klienta
- v rovině individuálních cílů má na mysli konkrétní opatření, která se týkají daného případu klienta v jeho specifické situaci

Do všech rovin poradenství se prolíná prevence, která patří k jejím základním úkolům, to v praxi znamená pokud možno předcházet vzniku, rozvoji či prohlubování problémů, které ohrožují klienta samotného, jeho blízké okolí či společnost (29).

Výše uváděné metody poradenství jsou aplikovány již v průběhu kontinuální práce s klientem, pokud je to možné již před nástupem výkonu trestu, v případě, že se klient dostaví, dále při individuálních pohovorech ve věznici, v průběhu VTOS nebo před jeho propuštěním. Po propuštění z VTOS je poradenství, hlavní činností při řešení aktuální sociální situace klienta.

Sociální poradenství dělíme na (23):

- základní sociální poradenství, které poskytuje základní informace o nárocích, službách a možnostech, které je možné využít při řešení náročné situace
- odborné sociální poradenství přímou pomoc lidem při řešení sociální situace, součástí odborného poradenství mohou být i terapeutické aktivity

1.5.2 Metoda kontinuální sociální práce

Tato metoda je nejčastěji uplatňována při práci s osobami ve VTOS, jak při individuální i skupinové práci, dále by bylo vhodné, aby byla uplatňována i ve všech fázích trestního řízení, tj. přípravném, soudním i v průběhu VTOS. Pojem kontinuální sociální práce je výsledkem rozsáhlé transformace systému sociální politiky a doplňuje tak termín tzv. pospenitenciární péče.

Sociální práce sociálního kurátora je kontinuální činnost, působení a pomoc klientovi v kontextu odehrávajících se sociálních situací.

Kontinuita spočívá v intenzivnější vzájemné spolupráci a jedná se o plynulé předávání informací o klientovi, odstranění resortismu a docílení kontinuity ve všech fázích řízení až do propuštění klienta z VTOS.

Pro sociálního kurátora je kontinuální práce základním východiskem pro kvalitní sociální práci s klientem a vzájemná spolupráce představuje důležitou úlohu při překonávání potíží s reintegrací klienta do společnosti. Kontinuální působení na klienta již během VTOS snižuje nebezpečí recidivy krátce po propuštění a zvyšuje tak šanci vyrovnat se s nároky společnosti **(21)**.

1.5.3 Socioterapie

Socioterapie se dle Mahrové soustřeďuje na reálný, konkrétní svět, ve kterém se klient pohybuje a jeho sociální jednání v tomto světě, zjišťuje kde má klient sociální vazby a jak ve svém problému přistupuje ke společnosti. Snaží se ovlivnit, aby problém, nemoc nevyčlenila klienta ze společnosti a tak si udržel sociální dovednosti **(17)**.

Bobek definuje socioterapii jako soubor činností dojednaných v konkrétním sociálním systému mezi terapeutem a klientem a vedoucích k dosažení klientových cílů při současném respektování zájmů a potřeb sociálního okolí **(3)**.

Prováděcí vyhláška zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, nedefinuje socioterapii jako takovou, ale popisuje socioterapeutické činnosti jako:

- poskytnutí poradenství v oblasti orientace v sociálních systémech, práva psychologie a v oblasti vzdělávání

- činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních sociálních schopností a dovedností podporující sociální začleňování osob,
- aktivity zaměřené na budování a rozvoj pracovních návyků a dovedností nezbytných pro integraci osob na trh práce,
- poskytování informací o rizicích spojených, se současných způsobem života a jejich snižování prostřednictvím metod založených na přístupu minimalizace škod,
- krizová intervence a další socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k překonání krizového stavu a zahájení následného terapeutického procesu,
- psychosociální podpora formou naslouchání
- socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování povede k trvalé abstinenci, prevenci relapsu,
- pracovní terapie
- výchovné, vzdělávací, aktivizační a volnočasové aktivity

Socioterapie můžeme chápat jako souhrn metod, které používáme k návratu, opětovnému zapojení či uvedení lidí, kteří nejsou přizpůsobeni novým životním podmínkám do společnosti, aby mohli žít obvyklý, průměrný život nebo aby dokázali žít podle norem dané společnosti **(3)**.

Řezníček **(33)** dělí socioterapii na 6 základních etap:

1. fáze sjednávání, ujednávání kontraktu s klientem, stanovení cílů, je velmi důležitá pro budoucí spolupráci a také jaké budou výsledky
2. assessment, sestavení kompletní anamnézy klienta
3. plánování, obsahuje cíle určené v první etapě a k tomu ještě dílčí cíle
4. vlastní sociálně terapeutická činnost, plnění úkolů
5. evaluace, zhodnocení terapeutického procesu
6. terminální fáze, ukončení spolupráce a vypracování závěrečné zprávy, osamostatnění klienta

Cílem snažení terapeutů je, aby byl klient kompetentní žít a jednat v sociálním a politickém prostoru dané společnosti, aby si vyzkoušel, ve kterých oblastech je pro něho sama situace překážkou, a kde si je dělá sám **(3)**.

1.5.4 Penitenciární péče a opatření podporující aktivizaci klienta po propuštění

Vzhledem k tomu, že cílem práce sociálního kurátora je úspěšná aktivizace klienta po propuštění, je nezbytné, aby se již v rámci kontinuální práce zajímal o opatření a aktivity klienta ve VTOS a pokud je to možné navázal na ně v rámci postpenitenciární péče.

Peniterciární péče zahrnuje procesy, které odsouzeného aktivizují již během VTOS a působí na jeho pozitivní změny chování, nápravu či polepšení. Důležité faktory při volbě vhodné penitenciarární péče:

- osobnost pachatele
- správná diagnóza
- důsledky individuálního přístupu k výkonu trestu
- volby adekvátní terapie, metod a prostředků zacházení se zřetelem na individuální zvláštnosti odsouzených **(35)**

Resocializační programy, jak uvádí Hamanová **(13)** se týkají následujících oblastí:

- programy zacházení s odsouzenými včetně pracovních aktivit a vzdělávání
- zaměstnávání odsouzených
- extramurální aktivity – přispívají k udržení kontaktu s prostředím za zdmi věznice a k soběstačnému a plnohodnotnému životu po propuštění z VTOS
- kontakt odsouzených s realitou – informovanost
- externí služby, duchovní služba ve vězeňství
- zacházení s odsouzenými před propuštěním na svobodu včetně výstupních oddělení
- podmíněné propuštění

Programy zacházení ve VTOS můžeme vnímat jako soubor aktivit aplikovaný s cílem motivovat odsouzeného k práci na sobě samém a tím mu pomáhat zvýšit šanci na reintegraci do společnosti. Program zacházení představuje časově rozvržený sled aktivit k dosažení pozitivních změn v chování a osobnosti odsouzeného **(9)**.

Zacházení s odsouzenými vychází z principů restorativní justice. Cílem je dosáhnout toho, aby si pachatel uvědomil odpovědnost za své činy a snažil se o nápravu důsledků a po vykonání trestu se úspěšně začlenil do společnosti jako řádný občan respektující právní normy (54).

Programy zacházení pokračují, i pokud je odsouzený zařazen do výstupního oddělení dle § 74 odst. 2 zákona č. 168/1999, Sb., jsou zaměřeny na jejich přípravu pro samostatný způsob života. Výstupní oddělení jsou zřizovány ve věznicích dle § 74 odst. 1 zákona č. 268/1999 Sb., ve věznicích s ostrahou a ve věznicích se zvýšenou ostrahou se zřizují výstupní oddělení, do nichž se přiměřenou dobu před očekávaným skončením výkonu trestu zpravidla umísťují odsouzení, kterým byl uložen trest delší než 3 roky a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života.

Nově se používá penologický pojem „risk assessment“, který můžeme vyložit jako „vyhodnocení konkrétného rizika nebezpečnosti vězně pro společnost“. Jedná se zejména o podstatné riziko, obtíže a překážky, které lze odhalit již na začátku výkonu trestu a mohou bránit pozdější neintegraci klienta (11).

1.5.5 Postpenitenciární péče

Na penitenciární péči by měla plynule navázat postpenitenciární péče, klient propuštěný z VTOS by měl znát svého kurátora a již v průběhu VTOS s ním připravovat individuální plán činností po propuštění. Propuštění na svobodu představuje pro člověka zátěž, která je tím větší, čím déle uvěznění trvalo a propuštěný může prožít tzv. „krizi ze svobody“, která je traumatem ze zásadní změny prostředí (37). Proto je nutné nepodceňovat tuto fázi a s klienty pracovat.

Fázi práce s klienty po propuštění z VTOS nazýváme postpenitenciární péčí a je nutná k jeho úspěšné reintegraci klienta, k jeho motivaci a aktivizaci, k pozitivnímu přístupu a návratu do společnosti. Netík uvádí, že postpenitenciární péče je podporou propuštěnému jedinci z VTOS při opětovném začleňování do společnosti. Je završením korektivní socializace v podmínkách života na svobodě (27).

Rychlá definuje pojem postpenitenciární péče jako prostředek sekundární a terciární prevence kriminality, jejímž cílem je sociální rehabilitace propuštěných osob, omezení jejich sociální exkluze, zvýšení kvality života a začlenění těchto klientů do společnosti (31).

1.5.6 Rozhodování a přiznání finanční pomoci

Sociální kurátor dle zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi vede agendu poskytování dávek mimořádné okamžité pomoci osobám ohroženým sociálním vyloučením uvedeným v odst. 6, § 2 zákona č. 111/2006 Sb. k tomu zpracovává žádosti osob ohrožených sociálním vyloučením, podané na předepsaném tiskopisu prostřednictvím aplikačního programu OKnouze a poskytuje finanční dávku mimořádné okamžité pomoci.

Výše mimořádné okamžité pomoci se stanoví jednorázově do výše 1000,- Kč s ohledem na nezbytné potřeby. Celková výše mimořádné okamžité pomoci se stanoví s přihlédnutím k úložnému a k prostředkům, které klient obdrží při propuštění.

Součet dávek poskytnutých podle tohoto ustanovení nesmí v rámci jednoho roku překročit čtyřnásobek životního minima jednotlivce dle zákona č. 100/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění. Pro posouzení situace se nebere v úvahu případný okruh společně posuzovaných osob (41).

1.5.7 Kompetence v oblasti koordinační činnosti

Sociální kurátor se spolupodílí na naplňování obsahu zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, v platném znění. Do samostatné působnosti obce patří zejména záležitosti uvedené v §§ 84, 85 a 102, s výjimkou vydávání nařízení obce. Obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeby bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku.

Z uvedeného vyplývá, že se sociální kurátor spolupodílí na plánování sociálních služeb v obci, vypracovávání analytických materiálů popisujících uvedenou sféru činnosti sociálního kurátora, tj péče o osoby po propuštění z výkonu trestu, po ukončení léčby chorobných závislostí, vracející se z dětského domova, po ukončení pěstounské péče po dosažení plnoletosti dítěte, osoby bez přístřeší, osoby, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.

Sociální kurátor v oblasti koordinační činnosti:

- mapuje a vyhodnocuje aktuální stav poskytovaných služeb pro danou cílovou skupinu
- navrhuje a iniciuje řešení problémových situací
- vytváří síť poskytovatelů a vyhledává nové partnery ke spolupráci
- mapuje, vyhodnocuje a zdůvodňuje potřeby cílové skupiny
- účastní se tvorby strategických dokumentů – komunitní plán rozvoje sociálních služeb, strategie prevence kriminality

1.6 Subjekty spolupracující na úspěšné aktivizaci klienta

Samozřejmou součástí činnosti sociálního kurátora je spolupráce s ostatními subjekty, které participují na úspěšné aktivizaci a reintegraci klienta po propuštění z VTOS. Jedná se zejména o Vězeňskou službu ČR, Probační a mediační službu ČR, Úřady práce, místní samosprávu, poskytovatele sociálních služeb, zdravotnická zařízení.

1.6.1 Spolupráce s Vězeňskou službou (VSČR)

Zaměstnavatel, obec by měla sociálnímu kurátorovi umožnit spolupráci při výkonu kontinuální sociální práce s pachateli trestné činnosti a to zejména umožněním návštěv klientů ve věznicích a to jak během VTOS a před propuštěním z VTOS. Cílem spolupráce s pracovníky VS ČR je zabezpečení kontinuální práce. Tohoto cíle je dosahováno aktivní prací s klienty ve VTOS, jako jsou vzdělávací skupiny v rámci poradenství pro odsouzené, individuální pohovory, součinností a zprostředkováním

informací sociálním pracovníkům věznic a aktuální informace o nabídce poskytovaných služeb pro klienty propuštěné z VTOS.

Spolupráce s VSČR je odvozena z § 20 odst. 9 zákona č. 168/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění, který říká, že věznice umožňují příslušným orgánům sociálního zabezpečení poskytovat odsouzeným služby sociální péče mající za cíl pomáhat odsouzeným při vytváření příznivých podmínek pro jejich budoucí samostatný život na svobodě, § 75, spolupráce s orgány sociálního zabezpečení, po dobu výkonu trestu věznice vytvářejí předpoklady pro plynulý přechod odsouzených do samostatného způsobu života po propuštění z výkonu trestu. Přitom úzce spolupracují s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, zejména jim poskytují včas potřebné informace a umožňují jim průběžný kontakt s odsouzeným.

Dále z vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody podle § 5 o nástupu odsouzeného do výkonu trestu správa věznice odešle hlášení soudu, který ve věci rozhodoval v prvním stupni, okresnímu (městskému) policejnímu orgánu příslušnému podle místa pobytu odsouzeného, orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo koordinátorovi péče o občany společensky nepřizpůsobené příslušnému podle místa pobytu odsouzeného, podle § 13 odst. 3 odsouzený se rovněž prokazatelně poučí o právech a povinnostech uchazečů o zaměstnání, a o tom, že je v jeho zájmu, aby se nejpozději do tří dnů dostavil ke koordinátorovi péče o občany společensky nepřizpůsobené příslušnému podle místa pobytu, popřípadě ke svému zaměstnavateli.

1.6.2 Spolupráce s Probační a mediační služba (PMS)

Spolupráce s pracovníky PMS se orientuje na odsouzené ve VTOS, kteří budou žádat o podmíněčné propuštění s dohledem tak na odsouzené na svobodě, podmíněné odsouzení s dohledem. Ve fázi před podmíněným propuštěním z VTOS může být sociální kurátor v kontaktu s pracovníky PMS a v rámci užitečné spolupráce při přípravě stanoviska PMS k žádosti o podmíněné propuštění.

PMS neposkytuje věcnou ani finanční pomoc, nezařizuje záležitosti spojené s ubytováním a materiálním zabezpečením klienta. V těchto případech může

kontaktovat sociálního kurátora, který má v kompetenci v případě zájmu klienta pomoci vyřešit naléhavou situaci klienta. Spolupráce je odvozena z § 5 zákona 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, v platném znění, který zní: „ Probační a mediační služba při výkonu své působnosti úzce spolupracuje s orgány, kterým přísluší podle zvláštního zákona výkon sociálně-právní ochrany dětí a poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi občanům společensky nepřizpůsobeným“.

1.6.3 Spolupráce s úřady práce

Cílem spolupráce je přispět ke zvýšení zaměstnanosti osob se ztíženým postavením na trhu práce, který patří i mezi klienty sociálního kurátora. Sociální kurátor si může v součinnosti vyměňovat informace o klientech, kteří mají s komunikací s ÚP problém, na žádost klienta může podnikat kroky, kterými preventivně předchází konfliktním situacím nebo sankčnímu vyřazení z evidence ÚP. Dle zákona o zaměstnanosti mají pracovníci úřady práce věnovat zvýšenou péči podle § 33 odst. g) zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, v platném znění fyzickým osobám, které potřebují zvláštní pomoc; těmito osobami se rozumí zejména fyzické osoby, které se přechodně ocitly v mimořádně obtížných poměrech nebo které v nich žijí, fyzické osoby společensky nepřizpůsobené, fyzické osoby po ukončení výkonu trestu odnětí svobody nebo po propuštění z výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence a fyzické osoby ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

1.6.4 Spolupráce s místní samosprávou a poskytovateli služeb

V rámci spolupráce se samosprávou je sociální kurátor pověřen koordinační činností, poskytuje informace o potřebách v lokalitě, mám přehled o aktuálním počtu klientů, kteří se nacházejí nebo budou propuštěni z VTOS, vysvětluje a obhajuje potřeby cílové skupiny. Hlavním cílem spolupráce s místní samosprávou a poskytovateli služeb je vytváření sítí, které by odpovídaly potřebám klientů.

1.6.5 Spolupráce se zdravotnickými zařízeními

Někteří klienti, zvláště po delších trestech, nejsou v evidenci praktických lékařů a nemají tak zajištěnou preventivní zdravotní péči a zdravotní péče je jim poskytována pouze v akutních případech. Sociální kurátor by měl v rámci individuální práce pomáhat klientovi v přístupu ke zdravotní péči dle § 11 odst. 1 písm. b) zákona č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění, v platném znění a spolupracovat se zdravotní pojišťovnou.

2 Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

1. Zjistit možná úskalí spolupráce sociálního kurátora s klientem v rámci kontinuální práce a postpenitenciární péče.
2. Zmapovat potřeby klientů, kteří budou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody a trvale žijí na území města Plzně.
3. Na základě zjištěných potřeb klientů a úskalí při spolupráci doporučit možný postup aktivizace klienta propuštěného z výkonu trestu.

2.2 Hypotézy

1. Klienti jsou informováni o možnostech spolupráce se sociálním kurátorem při řešení vzniklé sociální situace.
2. Většina klientů při řešení problematické sociální situace využije spolupráce se sociálním kurátorem. V tomto případě za většinu považujeme $\frac{3}{4}$ klientů.

3 Metodika

3.1 Použitá metodika

Výzkum byl realizován metodou kvantitativního sociologického výzkumu u osob umístěných ve vězení. Pohovory s odsouzenými se uskutečnily ve věznicích Plzeň – Bory, Kynšperk nad Ohří, Ostrov nad Ohří, Horní Slavkov, Nové Sedlo, Drahonice, Oráčov, Všehrady, Valdice, Stráž pod Ralskem a Světlá nad Sázavou.

Použila jsem techniku sběru dat metodou dotazování, technikou řízeného rozhovoru s odsouzenými před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, při výběru klientů jsem vycházela ze spisové dokumentace vedené Odborem státní sociální péče, oddělením sociální prevence Magistrátu města Plzně. Pro výběr souboru jsem použila kvótní výběr, přičemž kvótou výběru bylo propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v následujícím půlroce od uskutečnění pohovoru.

Řízený rozhovor je technika terénního sběru dat, při které získáváme informace od zkoumaných osob prostřednictvím záměrně cílených a předem připravených otázek, kladených dotazovanému v rozhovoru vedenému tváří v tvář. Jde o systém verbálního kontaktu mezi tazatelem a dotazovaným s cílem získat informace prostřednictvím předem připravených otázek, na kterou jsou nabízeny odpovědi (49).

Pro záznam rozhovoru jsem vypracovala záznamový arch, který obsahuje celkem 16 otázek. První čtyři otázky jsou identifikační a ostatní se již týkají konkrétní problematiky zaměřené na zjištění potřeb klientů po propuštění a úskalí, se kterými se setkali při spolupráci se sociálním kurátorem během výkonu trestu odnětí svobody. V dotazníku jsou otázky filtrační, které umožňují rozdělit dotazované na podskupiny. Respondenti byli seznámeni s cílem rozhovoru a souhlasili s ním a ochotně spolupracovali a odpovídali na pokládané otázky.

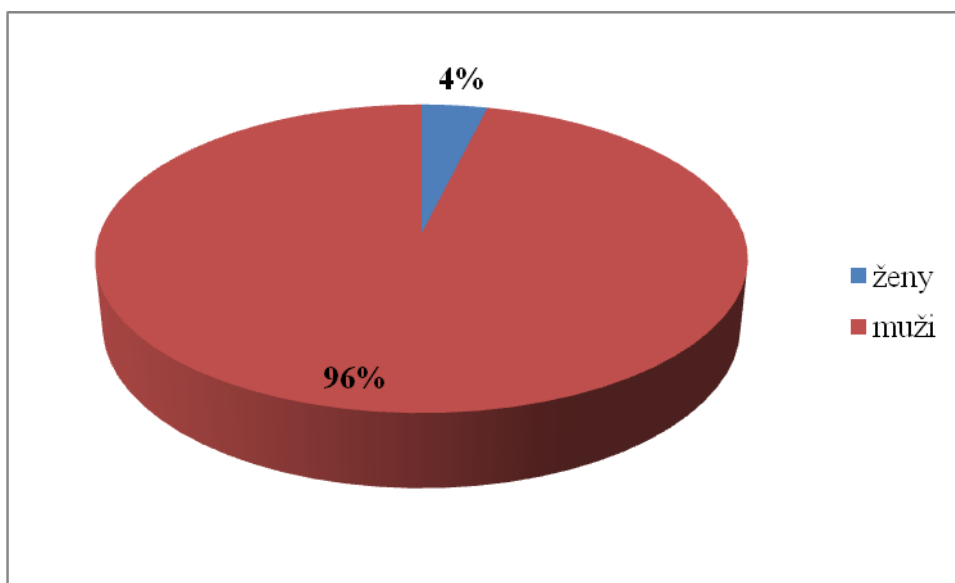
Výzkum probíhal a od ledna 2010 do prosince 2010 a byl zaměřen na potřeby klientů po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a na úskalí spolupráce mezi klientem a sociálním kurátorem. Po té jsem začala záznamové archy zpracovávat a vyhodnocovat.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Zkoumaný soubor reprezentovali klienti, kteří v průběhu roku 2010 byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Do výzkumu byli zařazeni všichni, kteří dovršili 18 let a více. Dle evidence odboru státní sociální péče Magistrátu města Plzně bylo 252 osob propuštěno z výkonu trestu odnětí svobody v průběhu roku 2010, do výzkumu bylo zařazeno 209 osob, z toho 8 žen a 201 mužů, se kterými byl veden rozhovor před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody. Z uvedeného vyplývá, že výběrový soubor není roven základnímu souboru. Zkoumaný soubor tvoří 209 osob. Rozdíl mezi základním souborem a zkoumaným souborem je 43 osob, tento rozdíl je způsoben tím, že někteří klienti byli podmíněně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody před uskutečněným pohovorem anebo v době návštěvy sociálního kurátora nebyli přítomni ve věznici.

4 Výsledky výzkumu

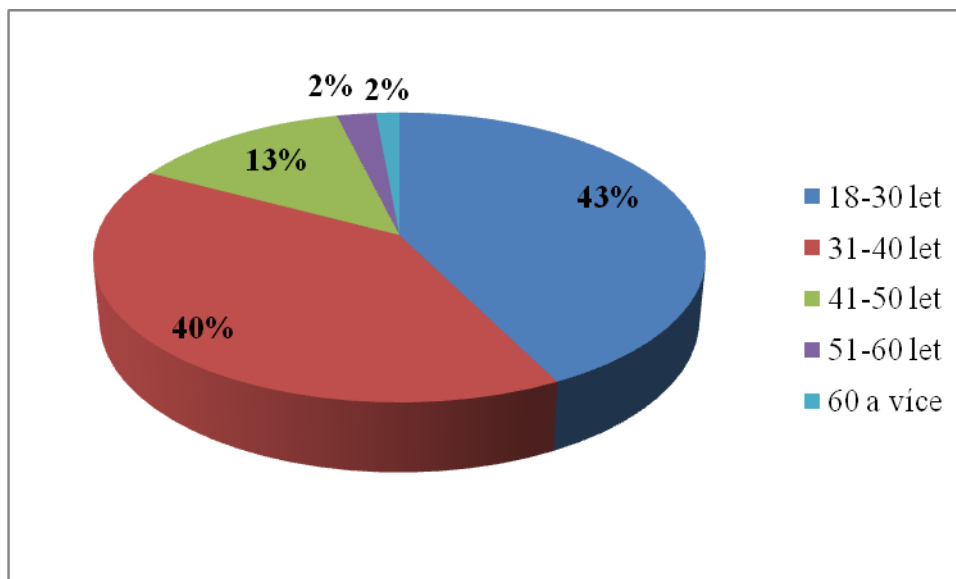
Graf 1: Pohlaví dotazovaných (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

K 31. 12. 2010 byl s 209 osobami uskutečněn pohovor před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, z toho s 8 ženami a 201 muži. Celkem bylo propuštěno z výkonu trestu odnětí svobody 252 osob.

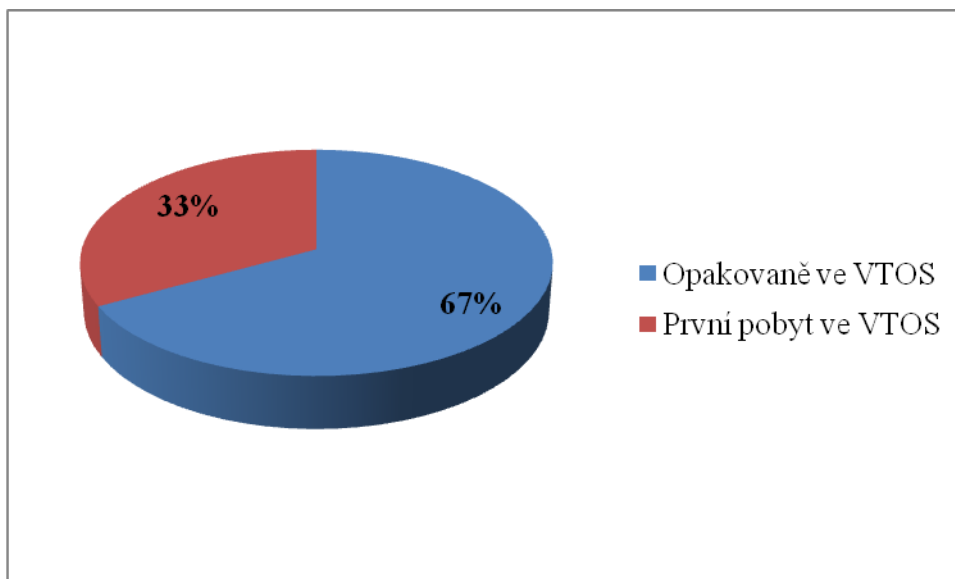
Graf 2: Věková struktura dotazovaných (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

V rámci výzkumu jsem zjišťovala věkovou strukturu klientů propuštěných z VTOS. Nejvíce byla zastoupena věková skupina 18 – 30 let 43%, druhou nejpočetnější skupinou byli dotazovaní ve věku 31 – 39 let 40%, 13 % byla zastoupena skupina ve věku 41 – 50 let, shodně po 2% byly zastoupeny věkové skupiny 51 – 60 let a nad 61 let.

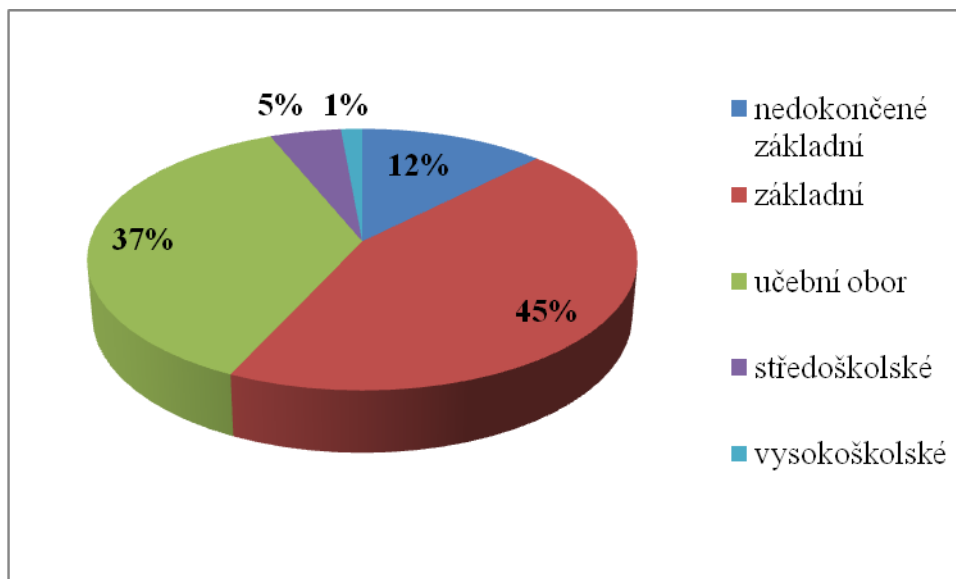
Graf 3: Počet pobytů dotazovaných ve VTOS (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Pro potřeby výzkumu byly zvoleny dvě nabídky odpovědi, první byla zvolena těmi, kdo byl/a ve VTOS poprvé, těch ve výzkumu odpovídalo 24% a druhá pro dotazované, kteří již byli ve VTOS opakovaně, v této skupině bylo 76%.

Graf 4: Dosažené vzdělání dotazovaných (v procentech)

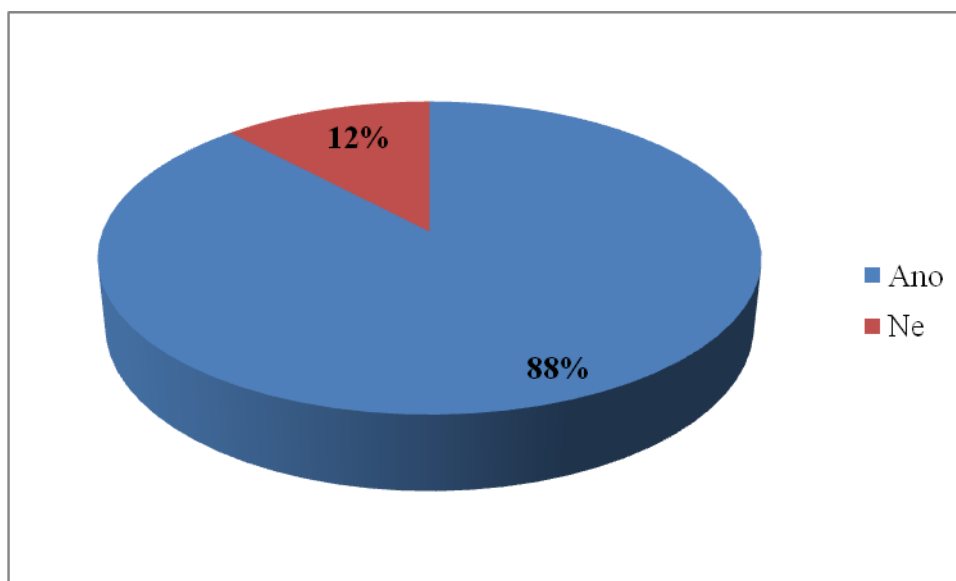

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že nejvíce dotazovaných v tomto výzkumu má základní vzdělání 64%, druhá nejpočetnější skupina s 22 % má vzdělání na úrovni učebního oboru, 5% dotazovaných má středoškolské vzdělání, 12% nedokončené základní vzdělání a pouze 2% osob má vysokoškolské vzdělání.

Další otázky v dotazníku byly již zaměřené na problematiku zmapování potřeb klienta sociálního kurátora po propuštění z VTOS a možná úskalí spolupráce sociálního kurátora s klientem.

Graf 5: Účast a plnění Programu zacházení klienty v průběhu VTOS
(v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 88% dotazovaných Program zacházení ve VTOS plnilo a 12% neplnilo program zacházení v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Tento graf doplňuje následující tabulka, ve které jsem si s dotazovanými upřesnila, jakých aktivit se v rámci programu zacházení zúčastnili, pokud odpověděli, že se programu zacházení zúčastnili.

Tabulka 1: Aktivity v programu zacházení, kterých se klienti účastnili
(v absolutních hodnotách)

	Název aktivity	Konkretizace aktivity	Počet odpovídajících
1.	Sportovní aktivity	Stolní tenis, míčové hry, posilovna	172
2.	Zájmové kroužky	Filmový kroužek, stolní hry, četba, akvaristika, hudební kroužek,	158
3.	Sociální aktivity	Sociální dovednosti, příprava na komunikaci s úřady, zaměstnavateli, vaření, nákupy,	152
4.	Pracovní aktivity	práce pro věznicí, úklid	148
5.	Terapeutické aktivity	Relaxační techniky, zvládnání stresu a agrese	120

Zdroj: Vlastní výzkum

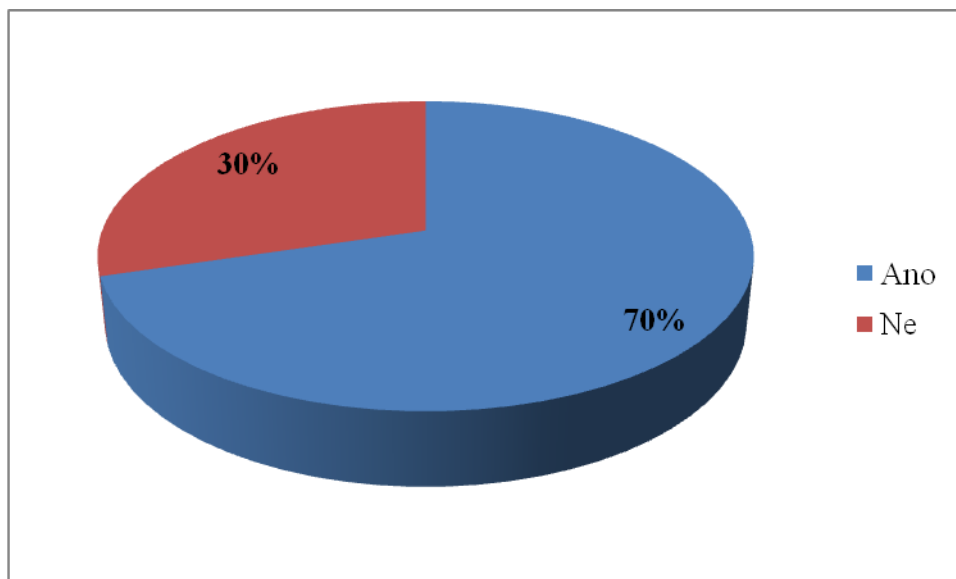
Na doplňující otázku, v případě, že se klienti nezúčastnili a neplnili program zacházení ve VTOS a jaké je k tomu vedly důvody, se opakovaly pouze dvě odpovědi:

Tabulka 2: Důvody pro neplnění programu zacházení (v absolutních hodnotách)

	Konkretizace důvodu neplnění programu	Počet odpovídajících
1.	Krátký trest, v řádu dnů týdnů, program zacházení nebyl zahájen	9
2.	Program byl zahájen, neplnili z důvodu nezájmu samotných dotazovaných	16

Zdroj: Vlastní výzkum

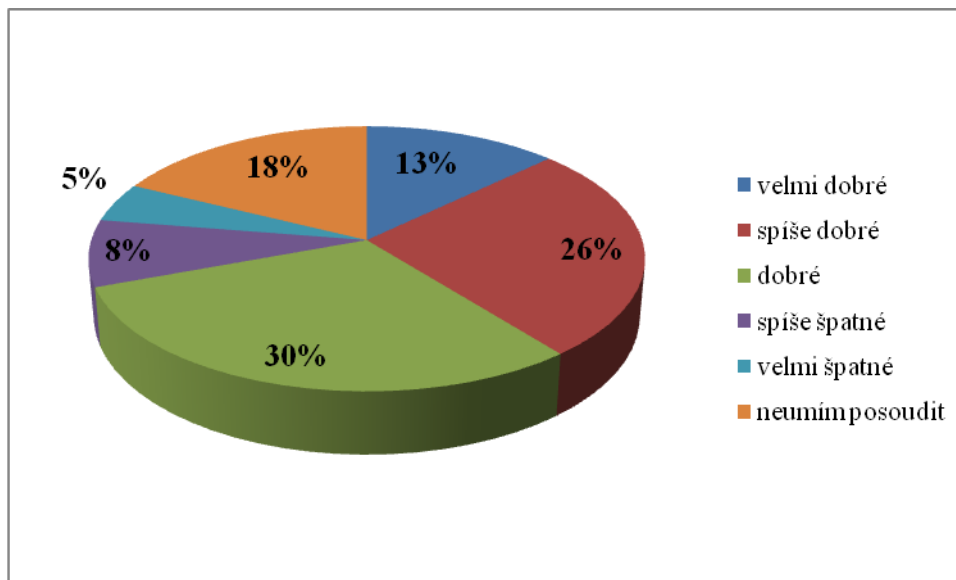
Graf 6a: Zkušenosti se službami sociálního kurátora (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 70% dotazovaných má již zkušenosti se službami, které poskytuje sociální kurátor a 30% nemá žádné zkušenosti s těmito službami.

Graf 6b: Zkušenosti dotazovaných s kvalitou služeb poskytovaných sociálním kurátorem (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

V tomto grafu jsou znázorněny odpovědi 147 respondentů, kteří na předchozí otázku odpověděli, že již mají zkušenost se službami sociálního kurátora. Z výše uvedeného grafu vyplynulo, že nejvíce dotazovaných má dobrou zkušenost se službami sociálního kurátora, jednalo se o 30% respondentů, 26% respondentů ohodnotilo zkušenost jako spíše dobrou, 18% respondentů neumělo posoudit kvalitu služeb sociálního kurátora, 13% respondentů uvedlo, že z minulosti měli velmi dobrou zkušenost se spoluprací se sociálním kurátorem, velmi špatné zkušenosti se službami uvedlo 8%, 5% respondentů a naproti tomu uvedlo velmi dobré zkušenosti.

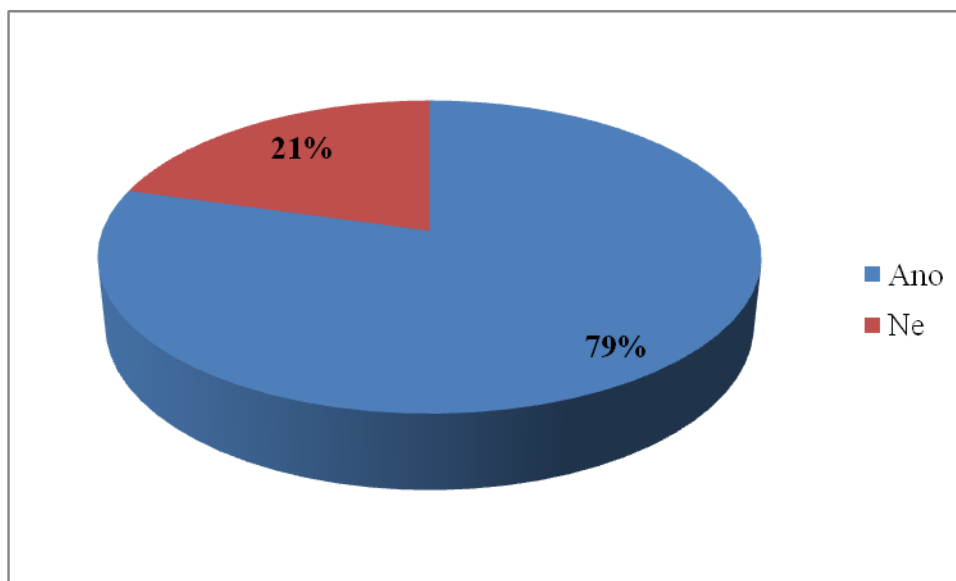
Tabulka 3: Upřesnění důvodů nespokojenosti klientů se při spolupráci se sociálním kurátorem (absolutní hodnoty)

	Konkretizace problémů	Počet odpovídajících
1.	Poskytnuta pouze malá finanční podpora	15
2.	Kurátor neprojevil zájem o problémy s rodinou, úřady	2
3.	Nenavštívil ho v průběhu VTOS	10

Zdroj: Vlastní výzkum

Na tento doplňující dotaz odpovídalo 27 respondentů, ti kteří na dotaz znázorněný grafem 6b odpovídali, že mají špatné anebo velmi špatné zkušenosti se službami sociálního kurátora. Z výše uvedených dat v tabulce vyplývá, že důvodem nespokojenosti bylo poskytnutí malé finanční pomoci, odpovědělo 15 respondentů, 10 respondentů jako důvod uvedlo, že nebyli navštíveni sociálním kurátorem ve VTOS a 2 respondenti uvedli jako důvod nespokojenosti nedostatečný zájem sociálního kurátora o jeho problémy s rodinou nebo úřady.

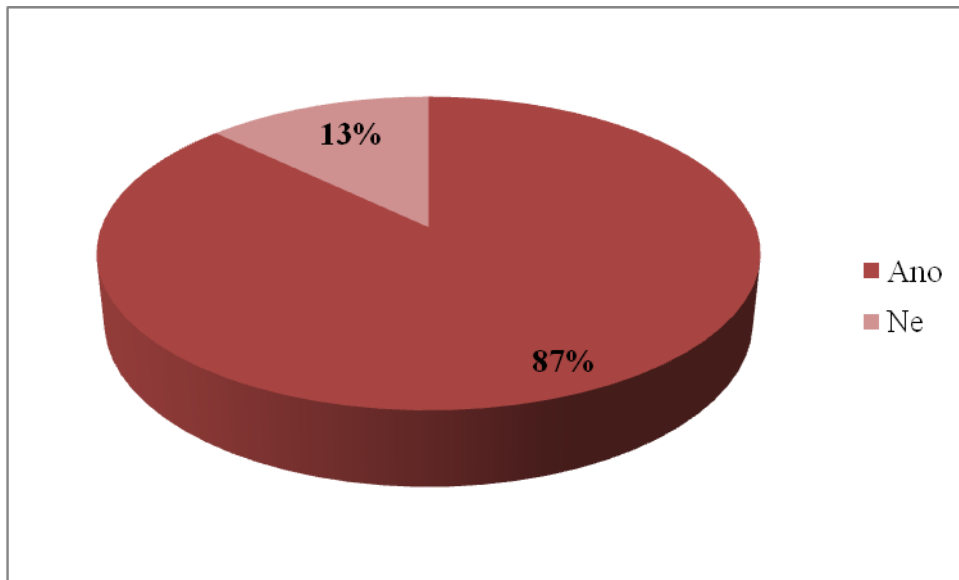
Graf 7: Informace o nabídce pomoci sociálního kurátora v průběhu pobytu ve věznici (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výše uvedeného grafu vyplynulo, že v průběhu VTOS 79% dotazovaným byla nabídnuta pomoc sociálního kurátora a vědělo, že mohou využít těchto služeb, 21% dotazovaných nevědělo o této možnosti, využít služeb sociálního kurátora již v průběhu VTOS.

Graf 8: Předpokládané využití služeb sociálního kurátora při řešení problémů (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku, zda využijí služeb sociálního kurátora, odpovědělo 87% dotazovaných kladně a využijí služeb sociálního kurátora při řešení problémů po propuštění, zbývajících 13% odpovědělo záporně a nevyužijí těchto služeb.

Tabulka 4: Zjištění problémů, se kterými se dotazovaní obrátí po propuštění na sociálního kurátora (v absolutních hodnotách)

	Konkretizace problémů	Počet odpovídajících
1.	Problém s finančními prostředky na základní životní potřeby	170
2.	Pomoc při zajištění ubytování	124
3.	Pomoc při zajišťování poradenství v oblasti dluhové problematiky	98
4.	Pomoc při hledání lékaře, kontakt se zdravotní pojišťovnou Poskytnutí odborného sociálního poradenství a pomoc při uplatňování práv a zájmů při kontaktu s pracovníky ostatních institucí, sepsání žádosti, telefonická intervence (ÚP, dávky HN, vyřizování dokladů, ČSSZ	85
5.	Pomoc při řešení problémů souvisejících s užíváním návykových látek	51

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce 9 mohli dotazovaní vybrat více variant, neboť po propuštění z VTOS řeší klienti většinou více problémů současně, odpovědi jsem seřadila do tabulky dle četnosti odpovědí.

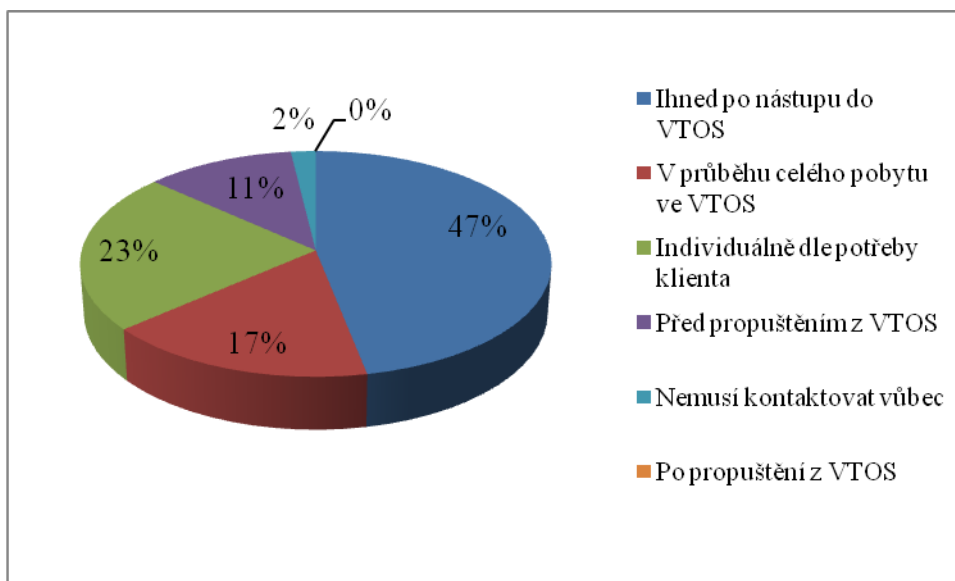
Tabulka 5: Seřazení problémů dle naléhavosti řešení z pohledu dotazovaných (v absolutních hodnotách)

1.	Nedostatek finančních prostředků
2.	Zajištění bydlení
3.	Problém s dluhy
4.	Problém se zdravotním stavem

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce 10 jsem požádala dotazované, zda by seřadili problémy dle naléhavosti řešení. Nejčastější uváděnou kombinaci jsem vyjádřila v tabulce.

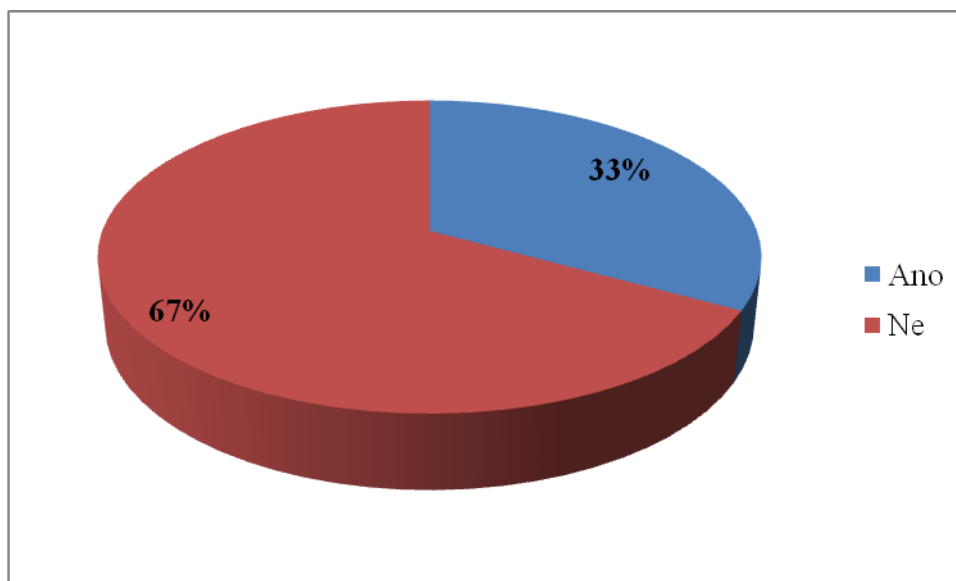
Graf 9: Zjištění nejvhodnější doby oslovení klientů sociálním kurátorem (v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výše uvedeného grafu lze konstatovat, že 47% dotazovaných by si přálo být osloveno sociálním kurátorem ihned, jakmile se dozví, že je klient ve VTOS, 23% je pro navázání kontaktu individuálně dle potřeby klienta, 17% klientů se domnívá, že kurátor by je mohl oslovovat v průběhu celého pobytu ve VTOS, 11% dotazovaných se domnívá, že je dostačující navázat spolupráci před propuštěním z VTOS, 2% dotazovaných uvedlo, že je nemusí sociální kurátor oslovovat vůbec a 0% po propuštění z VTOS.

Graf 10: Problémy se sociálním kurátorem přicházejícím nabízet služby do vězení
(v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Na tuto otázku odpovídalo 165 osob, kterým ve VTOS byla nabídnuta pomoc. Z grafu vyplynulo, že 67% dotázaných nemělo problém s navázáním spolupráce se sociálním kurátorem. Naproti tomu 33% uvedlo, že se vyskytly problémy při spolupráci se sociálním kurátorem.

Tabulka 6: Upřesnění problémů při spolupráci se sociálním kurátorem během VTOS
(v absolutních hodnotách)

	Konkretizace úskalí	Počet odpovídajících
1.	Měl jsem krátký trest, sociální kurátor mě nezastihl	46
2.	V době návštěvy sociálního kurátora jsem byl/a na eskortě	10
3.	V době návštěvy sociálního kurátora jsem byl/a nemocný	7
4.	V době návštěvy sociálního kurátora jsem byl/a v zaměstnání	6

Zdroj: Vlastní výzkum

Na doplňující otázku pro respondenty, kteří odpověděli na předchozí otázku ano, celkem 69 osob vyplynulo, že největší počet respondentů měl problém, který vyplýval z krátkodobosti trestu 46, 10 respondentů bylo v době návštěvy kurátora na eskortě, 7 respondentů bylo nemocných a 6 bylo v zaměstnání.

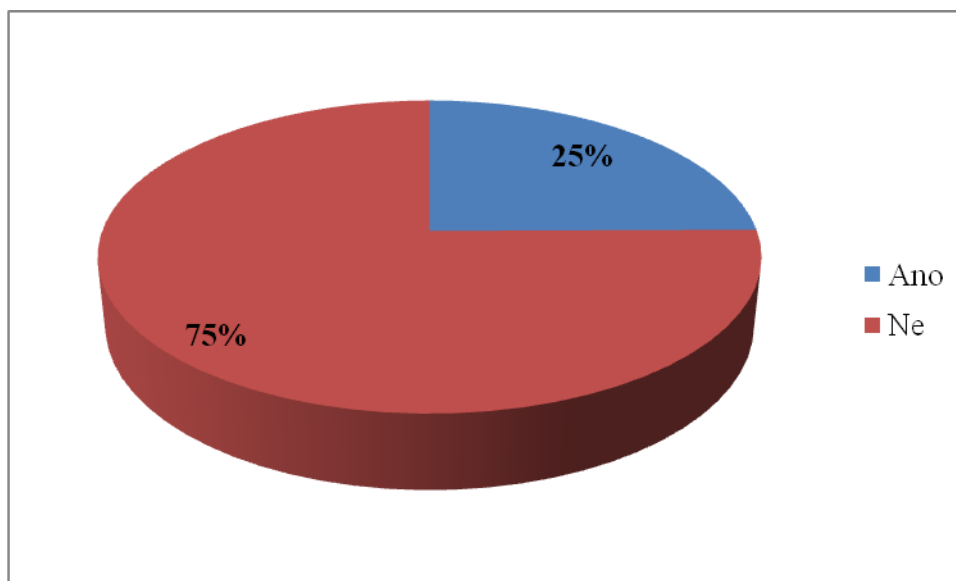
Tabulka 7: Očekávání klienta od spolupráce se sociálním kurátorem
(v absolutních hodnotách)

	Konkretizace očekávání	Počet odpovídajících
1.	Očekávám dlouhodobou pomoc po propuštění z VTOS	120
2.	Očekávám, že bude respektovat moje rozhodnutí	56
3.	Očekávám porozumění	6

Zdroj: Vlastní výzkum

Na tuto doplňující otázku odpovědělo 182 respondentů, kteří na otázku, která je znázorněna grafem 8, zda využijí služeb sociálního kurátora, odpověděli ano. Z toho 120 respondentů očekává dlouhodobou spolupráci po propuštění z VTOS, 56 respondentů očekává, že kurátor bude respektovat jejich rozhodnutí a 6 klientů očekává porozumění sociálního kurátora.

Graf 11: Znalost jiných organizací, které pomáhají osobám vracejícím se z VTOS
(v procentech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Dle odpovědí lze říci, že klienti v 75% neznají jiné subjekty, které by jim mohly být nápomocny s řešením problémů po propuštění. Ve 25 % odpovídali dotazovaní, že znají instituce, na které se mohou po propuštění obrátit a požádat o pomoc.

Tabulka 8: Organizace, které poskytují služby propuštěným z VTOS a dotazování je znají (v absolutních hodnotách)

	Název organizace	Počet odpovídajících
1.	Diecézní charita – Azylový dům, šatník	35
2.	Centrum protidrogové prevence a terapie	10
3.	TeeChallenge – Dům na půl cesty, léčba závislostí	4
4.	Probační a mediační služba	3

Zdroj: Vlastní výzkum

Na tuto doplňující otázku odpovědělo 52 respondentů, z toho nejvíce 35 respondentů zná Azylový dům, 10 respondentů organizaci Centrum protidrogové prevence a terapie, 4 respondenti uvedli TeeChallenge a pouze 3 respondenti Probační a mediační službu.

5 Diskuze

V souboru z hlediska pohlaví převažovali muži, ve výzkumu jich bylo zastoupeno 96 % a 4 % žen (graf 1). Toto rozvržení dotazovaných dle pohlaví není nijak překvapující a koresponduje s aktuální statistikou Vězeňské služby ČR, která udává k 28. 2. 2011 celkem 20 001 odsouzených v českých věznicích, mužů 18 796 (tj. 94%) a 1205 žen (tj. 6%) **(51)**.

Ve věkových kategoriích byla nejvíce zastoupena věková skupina 18 – 30 let 43 % dotazovaných, druhou nejpočetnější skupina byla ve věku 31 – 40 let 40% dotazovaných (graf 2). Převažující zastoupení těchto dvou věkových kategorií si vysvětlují narůstající trestnou činností spojenou s užíváním návykových látek, dle statistických ročenek Vězeňské služby bylo v souvislosti s trestnou činností spojenou s užíváním a distribucí omamných a návykových látek uvězněno k 31. 12. 2008 celkem 2 374 odsouzených a k 31. 12. 2009 bylo již uvězněno 5 600 osob. Co se týká věkové struktury, svůj výzkum podkládám statistikou VS ČR, která k 31. 12. 2009 dává dle svých statistik ve věkové skupině 18 – 40 let celkem 12 806 odsouzených, což je 66,1 % z celkového počtu 19 374 odsouzených v českých věznicích k 31. 12. 2009 **(52)**.

Ve výzkumu odpovídalo 33 % klientů, kteří byli ve VTOS poprvé a 67% bylo klientů, kteří již byli ve VTOS opakovaně. Tento údaj byl důležitý pro následné porovnání odpovědí k otázce č. 7, kde jsem zjišťovala informace, zda má dotazovaný již nějaké zkušenosti se službami sociálního kurátora. Při porovnání výsledků vyplynula skutečnost, že 70% dotazovaných má již zkušenosti se službami, které poskytuje sociální kurátor a 30% nemá zkušenosti, tento údaj není shodný s počtem pobytů ve VTOS. Rozdíl není nijak výrazný a dle mého názoru může být zapříčiněn tím, že někteří klienti se o možnosti spolupráce dozvědí ještě před nástupem do VTOS od známých, někteří se setkali se sociálním kurátorem, když opouštěli zařízení pro ústavní výchovu. Z této skutečnosti je možné dovodit, že většina klientů se službami sociálního kurátora setká až v průběhu anebo po skončení trestu odnětí svobody.

Dle vzdělání bylo složení dotazovaných následující, nejvíce dotazovaných osob propuštěných z VTOS mělo základní vzdělání 45%, druhou nejpočetnější skupinou, 37%, byli klienti se vzděláním na úrovni učebního oboru, 12% osob mělo pouze

nedokončené základní vzdělání, 5% klientů mělo středoškolské vzdělání a pouze 1% osob mělo vysokoškolské vzdělání (graf 4). Při porovnání dat této kategorie s oficiální statistikou Vězeňské služby ČR je patrné, že ve VTOS jsou opravdu nejpočetnější skupinou odsouzení se základním vzděláním 39,06%, následuje skupina vyučených bez maturity 38,51% z celkového počtu odsouzených ke dni 31. 12. 2009. Tato skutečnost se i na podstatně menším souboru potvrdila.

K posouzení hypotézy č. 1: Zda klienti jsou informováni o možnosti spolupráce se sociálním kurátorem při řešení jejich sociální situace, byla dotazovaným položena otázka č. 8, Byla vám nabídnuta pomoc sociálního kurátora? Na kterou 79% dotazovaných odpovědělo ano, byla mi nabídnuta pomoc a byl/a jsem informován/a o této možnosti pomoci. Vzhledem k tomu, že na otázku nebyli všichni dotazovaní informováni o službách sociálního kurátora a všem nebyla služba nabídnuta, **hypotéza č. 1 nebyla potvrzena.** Všichni dotazovaní nejsou o této možnosti pomoci informováni.

Pro posouzení hypotézy č. 2: Zda klienti aktivně spolupracují se sociálním kurátorem při řešení sociální situace, jsem využila odpovědí na otázky č. 9 a 12. V šesté otázce respondenti odpovídali na dotaz, zda mají zkušenosti se službami sociálního kurátora, z výzkumu vyplynulo, že 70% dotazovaných má již zkušenosti se službami, které poskytuje sociální kurátor a 30% nemá žádné zkušenosti (graf 6a)

Při bližší specifikaci úrovně poskytovaných služeb, 30% dotazovaných má dobrou zkušenost se službami sociálního kurátora, 26 % dotazovaných spíše dobrou, 18% jich neumělo posoudit kvalitu služeb sociálního kurátora, velmi dobrou zkušenost má 13 % dotazovaných, spíše špatné zkušenosti 8% dotazovaných a velmi špatné zkušenosti mělo 5% dotazovaných (graf 6b).

Jako důvody své nespokojenosti uvedli při bližším dotazování, že kurátor jim v minulosti poskytl pouze malou finanční podporu po propuštění, neprojevil zájem o jejich problémy např. s rodinou, s komunikací s úřady, v minulosti ho nenavštívil ve VTOS. (tab. 3) Naproti tomu, 13% dotazovaných uvedlo, že z minulosti mají velmi dobrou zkušenost se spoluprací se sociálním kurátorem a 26% dotazovaných uvedlo, že měli zkušenost spíše dobrou (graf 6b).

V otázce č. 9 byli dotazovaní přímo osloveni, zda využijí služeb sociálního kurátora a bude s ním spolupracovat. Na tuto otázku, zda využijí služeb sociálního kurátora, odpovědělo 87% dotazovaných kladně, zbývajících 13% dotazovaných odpovědělo záporně (graf 8).

V otázce č. 12 byla dotazovaným položena otázka, kdy by z pohledu dotazovaných bylo vhodné, aby byli osloveni sociálním kurátorem. Z odpovědí vyplynulo, že 47% dotazovaných by si přálo být osloveno sociálním kurátorem ihned, jakmile se kurátor dozví, že je klient ve VTOS, mnoho problémů by mohli řešit již v průběhu VTOS, jedná se hlavně o kontakt s rodinou, 23% je pro navázání kontaktu individuálně dle potřeby klienta, 17% dotazovaných se domnívá, že by bylo vhodné navázat spolupráci v průběhu celého pobytu ve VTOS, 11% dotazovaných uvedlo, že stačí, pokud je bude sociální kurátor kontaktovat až před propuštěním, 2% se domnívají, že nemusí sociální kurátor kontaktovat klienty vůbec (graf 9).

Hypotéza číslo 2: Většina klientů při řešení problematické sociální situace využije spolupráce se sociálním kurátorem **byla potvrzena**. Vzhledem k tomu, že 87% dotázaných odpovědělo, že využijí služeb sociálního kurátora a budou na řešení své situace spolupracovat, ale 13% uvedlo, že nebude při řešení své sociální situace spolupracovat se sociálním kurátorem. V tomto případě jsem většinou myslela $\frac{3}{4}$ respondentů, neboť se nedá předpokládat aktivní přístup od všech klientů.

1. cíl: Zjistit úskalí spolupráce s klientem v rámci kontinuální práce a postpenitenciární péče

K zjištění a splnění toho cíle jsem využila odpovědí na otázky 13 a 14. Z těchto odpovědí vyplynulo, že klienti v 67% neměli problém s navázáním spolupráce se sociálním kurátorem, 33% dotazovaných se setkalo s problémy při spolupráci se sociálním kurátorem, při bližším dotazování byla úskalí spolupráce shledána u 46 odpovědí v krátkodobosti trestu dotazovaných, 15 bylo na eskortě ve zdravotnickém zařízení nebo za účelem soudního jednání v jiné věznici, 20 klientů bylo nemocných a 16 v zaměstnání.

Z odpovědí je zřejmé, že tato úskalí nejsou spojena se zanedbání činností sociálních kurátorů, ale jsou to překážky, které nelze odstranit ani ovlivnit, jak ze strany Vězeňské služby, klienta či sociálního kurátora.

Vzhledem k dlouholeté zkušenosti vím, že ze strany Vězeňské služby je aktivita kurátorů velmi pozitivně přijímána a vždy jsou podmínky pro pohovory připraveny. Pohovorů se účastní i sociální pracovníci věznic a může se tak velmi konstruktivně a rychle řešit klientův problém např. vyřízení osobních dokladů, rodných listů, rozsudky o rozvodu jsou velmi často diskutované problémy.

Jako řešení úskalí spolupráce, která jsou spojena s délkou trestu klienta, je možné ze strany sociálních kurátorů v tom, že mohou klienta oslovit písemnou formou ihned, jakmile se dozví, že je klient ve VTOS, kde sdělí přesnou adresu svého pracoviště a úřední hodiny, v případě, že klient bude potřebovat kontaktovat kurátora. Dále mu sdělí, že prostřednictvím sociálních pracovníků ve věznici je možné domluvit kontakt anebo řešit problém již v průběhu VTOS. Tímto způsobem klient získá důležité informace a toto úskalí může být odstraněno.

2. cíl Zmapování potřeb klientů, kteří budou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody a trvale žijí na území města Plzně.

Ke zmapování potřeb klientů propuštěných z VTOS jsem využila odpovědí na otázky 10, 11, 12, 15. Z těchto odpovědí vyplynulo, že dotazovaní klienti propuštěni z VTOS mají největší problémy se získáním finančních prostředků, z VTOS odcházejí pouze se sociální výpomocí na stravu a cestu do místa svého trvalého bydliště. Ze statistiky VS ČR je patrné, že z celkového počtu odsouzených, 19 326, má podanou žádost o zaměstnání 14 701 osob, reálně zaměstnáno je 8 525 osob což je 57,99% a průměrný hodinový výdělek je 30,24 Kč (není uvedeno, zda se jedná o čistou či hrubou hodinovou mzdu). (52) Vzhledem k tomu, že jakmile je odsouzený zaměstnaný musí platit veškeré své pohledávky a není možné, aby si z vydělané mzdy odkládal na dobu, až bude propuštěn, a proto má většina klientů finanční problémy po propuštění z VTOS. Finanční prostředky po propuštění mohou získat ihned u svého sociálního

kurátora prostřednictvím dávky Mimořádné okamžité pomoci pro osoby ohrožené sociálním vyloučením **(41)**.

Jako druhý problém uváděli dotazovaní problém se získáním bydlení, většina z nich rada využívá nabídky Azylového domu sv. Františka, neboť nechtějí jít opět do režimového zařízení. Úhradu na ubytovnách chtějí majitelé ihned v hotovosti, cena za noc se pohybuje v Plzni od 120 Kč. Sleva je poskytována pouze v případě, že klient uhradí v hotovosti částku za celý měsíc. Z těchto důvodů je pochopitelné, že klient ihned po propuštění z VTOS má objektivně potíže se získáním ubytování. V Plzni sociální odbory jednotlivých městských obvodů připívají klientům na ubytování až po úhradě celého kalendářního měsíce zpětně a po předložení Dohody o ubytování.

Na třetím místě v naléhavosti řešení se objevil problém s dluhy. Konkrétně v Plzni se dluhovou problematikou zabývá organizace Občanská poradna o.s., ale vzhledem množství osob, které se dostali do dluhové pasti, jsou pro klienty dlouhé čekací lhůty až 2 – 3 týdny **(53)**. Zde vidím prostor pro další specializované vzdělávání sociálních kurátorů v problematice, aby byli schopni podat základní informace ihned, jakmile klient projeví zájem.

Problém se zdravotním stavem, uváděli dotazovaní na čtvrtém místě, jedná se většinou o problém spojený s nadužíváním návykových látek, dále klienti neznají svého praktického lékaře, neužívají léky.

Z odpovědí na otázku 12 vyplynulo, že 87% klientů chce spolupracovat se sociálním kurátorem na zlepšení své životní situace a řešení sociálních problémů spojených s uvězněním či následně po propuštění z VTOS, na reintegraci do společnosti, 47% dotazovaných by si přálo být osloveno sociálním kurátorem ihned, jakmile se kurátor dozví, že je klient ve VTOS a 27% by chtělo problémy řešit individuálně již v průběhu VTOS. Z tohoto porovnání je zřejmé, že oslovení klienta kurátorem již během VTOS může motivovat klienty k řešení svízelné situace po propuštění.

Potřeby klientů jsem seřadila dle naléhavosti řešení tak, jak uváděli klienti na prvním místě zajištění finančních prostředků, na druhém místě zajištění bydlení, za třetí řešení dluhové problematiky a na čtvrtém místě řešení zdravotního stavu.

3. cíl: Nastínit postup přímé sociální práce s klientem v rámci kontinuální práce a pospenitenciární péče s ohledem na individuální potřeby klienta ve městě Plzni.

Východiskem k sestavení tohoto postupu jsem využila cíle 1. a 2., kde jsem mapovala potřeby klientů po jejich propuštění z VTOS a úskalí, která klientům komplikovala spolupráci se sociálním kurátorem během VTOS. Využila jsem odpovědi dotazníku a zaměřila jsem se na otázky, které byly zaměřeny na spolupráci sociálního kurátora s klientem. Bylo nutné zohlednit, jak věk, tak i vzdělání klientů, počet pobytů ve VTOS a v neposlední řadě zda se jedná o ženu či muže. Následující postup, který uvádím, je nástin možného obecného postupu a vždy kurátor by měl vždy přihlédnout ke specifickým potřebám, které klient uvádí.

Nedílnou součástí postupu přímé sociální práce s klientem a jeho úspěšné reintegrace je motivace samotného klienta spolupracovat a aktivně se podílet na řešení svých problémů.**(8)** Dále volby adekvátních metod, terapie a prostředků zacházení s klienty. **(34)** Nutné je využít a navázat na praktické i teroristické dovednosti, které klient získá během plnění programu zacházení s odsouzenými a jsou realizované v průběhu výkonu trestu odnětí svobody s klientem **(9)**.

Z odpovědí na otázku 4 a 6 které se týkaly Programu zacházení vyplynulo, že 88% dotazovaných plnilo program zacházení a následující otázka upřesnila, jakých aktivit konkrétně se klienti zúčastnili, pokud odpověděli, že program zacházení plnili. Z odpovědí vyplynulo, že až na třetím místě s počtem 140 odpovědí se klienti zapojovali do aktivit zaměřující se na sociální dovednosti a 120 klientů se zapojovalo do pracovních aktivit. Z pořadí aktivit vyplynulo, že klienti se účastnili aktivit, které mají význam pro jejich reintegraci až na třetí a čtvrtém místě.

Nástin možného postupu aktivizace klienta propuštěného z VTOS

(dle výsledku vlastního šetření) :

1. krok Oslovit klienta ve věznici a nabídnout službu ihned po jeho nástupu do VTOS.

Z výsledků šetření je patrné, že významná část klientů má zájem začít spolupráci se sociálním kurátorem již v průběhu VTOS, což je pro aktivizaci klienta důležité, neboť pozná svého kurátora osobně. Informace o nástupu klienta je kurátorům hlášena Vězeňskou službou ihned po jejich nástupu do VTOS a dále je v průběhu výkonu trestu hlášena jakkoliv změna, např.: přeřazení do jiného typu věznice, přerušování trestu.

2. krok Navštívit klienta v průběhu VTOS ve věznici.

Dalším krokem, který sociální kurátor může učinit je pravidelné dojíždění do věznic a vést pohovory s klienty, jak skupinové, kde informuje klienty o možnostech spolupráce, kompetencích a reálných možnostech pomoci sociálního kurátora. Dále je možné vést individuální pohovory, které jsou již zaměřeny na problémy specifické problémy jednotlivých klientů.

Tato aktivita je velmi přínosná pro navázání vzájemné důvěry, neboť klient získá jistotu opravdového zájmu o jeho osobu a jeho problém a necítí se být v nelehké životní situaci sám. Zvláště osobám, které jsou ve VTOS poprvé je velmi důležité poskytnout základní informace o možnostech řešení a dát klientovi impuls k zamyšlení se nad svojí situací. Před propuštěním z VTOS je nutné zajímat se o sociální zázemí klienta.

V případě, že byl pohovor učiněn i na začátku nebo v průběhu VTOS je možné porovnat společně s klientem, jak viděl svoji situaci na počátku či v průběhu trestu, co se v průběhu trestu změnilo a jaký posun v situaci klienta a jeho pohledu na celou situaci nastal.

Je možné v případě pozitivního posunu, využít pohovoru jako motivačního prostředku k řešení situace. Vždy je nutné přizpůsobit pohovor schopnostem klienta, vyvarovat se cizích slov, objasňovat nutnost jednotlivých kroků.

3. krok Po propuštění klientovi poskytnout odborné sociální poradenství a přímá sociální práce s klientem

V rámci sociálních aktivit v programu zacházení jsou klienti seznamováni s postupem jak řešit situace na úřadech, ovšem v reálné situaci je např. vyplňování dotazníků pro klienty velký problém. Zde odkazuji na výsledek svého výzkumu, kde uvedlo 45% klientů pouze základní vzdělání. Problém mají se čtením i psaním, pochopením významu slov a vět. Při postupu řešení sociální situace je nutné přihlídnout k mentálním schopnostem klienta.

Při první konzultaci je se všemi klienty probrána celá situace, zvláště u klientů po delších trestech vyžaduje pohovor od sociálního kurátora trpělivost při naslouchání a orientaci v problému.

V psychosociální péči, která zahrnuje psychoterapeutické prvky a prvky krizové intervence, je nutné přijetí klienta, naslouchat mu, povzbuzovat a chápat složitost jeho situace. S klientem si vymezíme prioritní úkoly, nejlépe je celou dohodu vyhotovit písemně, nechat klientovi podepsat, originál mu předat a kopii založit do spisu, který sociální kurátor vede o počátku klientova nástupu do výkonu trestu nebo vazby.

Hlavním cílem pro prvé dny po propuštění je, aby se klient, pokud nemá zaměstnání, požádal o evidenci na ÚP a vydání Rozhodnutí o poskytování podpory v nezaměstnanosti. Dále podal žádost o Příspěvek na živobytí na místně příslušném úřadu. Spolupráce bývá spontánně ukončeně v době, kdy je klient finančně zajištěn mzdou nebo sociální dávkou, má ubytování a další problémy již neřeší. Vzhledem k tomu, že spolupráce ze strany klienta je dobrovolná a je nutné respektovat jeho rozhodnutí o ukončení spolupráce, i když je patrné, že přetrvávající problémy, které by klient neměl zanedbat např.: zdravotní stav a dluhy. Domnívám se, že v případě osob propuštěných z VTOS je často skryté stigma výpis z rejstříků trestů, který je mnohými zaměstnavateli vyžadován.

Na základě vypracovaného výzkumu se domnívám, že cíle mé práce byly splněny.

6 Závěr

Problematika osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, jak jsem se snažila ji představit v části teoretické, tak i části výzkumné, je složitá a vyžaduje komplexní řešení. V teoretické části jsem uvedla příčiny, které ovlivňují úspěšnou reintegraci a fungování klienta ve společnosti, ale zároveň i důsledky neúspěšného začlenění.

Dle mého názoru je nevyhnutelná vlastní aktivita klientů žít v souladu se zákonem a začlenit se do společnosti a snaha většinové společnosti pomoci těmto osobám v jejich nelehké situaci. Jen tak překročíme bariery, které brání dobrému fungování těchto osob ve společnosti.

Pro vypracování výzkumné části bakalářské práce a pro dosažení stanovených cílů byl použit kvantitativní výzkum. U kvantitativního šetření bylo jako metoda sběru dat zvoleno dotazování, technika řízený rozhovor s 209 osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. V rámci sekundární analýzy dat jsem se zaměřila na klienty, kteří budou propuštěni během roku 2010 z výkonu trestu odnětí svobody.

Před začátkem výzkumu byly stanoveny následující hypotézy:

Hypotéza 1: Klienti jsou informováni o možnosti spolupráce se sociálním kurátorem při řešení jejich sociální situace

Hypotéza 2: Klienti aktivně spolupracují se sociálním kurátorem při řešení sociální situace

Hypotéza 1 se nepotvrdila, neboť všichni klienti nebyli informováni o možnosti spolupráce se sociálním kurátorem. Je to dáno úskalími, která nastanou při vzájemné spolupráci mezi klientem a sociálním kurátorem během výkonu trestu odnětí svobody, většinou se jedná o situaci, kdy klient má krátký trest a sociální kurátor ho nestihl kontaktovat.

Hypotéza 2 se potvrdila, vzhledem k tomu, že všichni, našem případě $\frac{3}{4}$ respondentů mají zájem o spolupráci se sociálním kurátorem při řešení sociální situace po propuštění.

Domnívám se, že výše uvedené cíle byly splněny.

Tento postup by mohl sloužit jako návod pro ostatní kolegy sociální kurátory a zároveň může rozšířit povědomí laické veřejnosti o nelehké a komplikované situace klientů propuštěných z výkonu trestu. V rámci mého pracoviště poslouží tato práce jako studijní materiál pro studenty, kteří absolvují praxi na Magistrátu města Plzně, Odboru státní sociální péče, oddělení sociální prevence a mé nadřízené bude informovat o aktuální činnosti sociálních kurátorů, pro tento případ práci rozšířím o další cílové skupiny sociálního kurátora a jejich specifickou problematiku.

7 Klíčová slova

výkon trestu odnětí svobody

penitenciární a pospenitenciární péče

sociální kurátor

sociální problémy

sociální exkluze

reintegrace

8 Použitá literatura:

1. BAŠTECKÁ, B. *Terénní sociální práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 299 s. ISBN 80-247-0708-X.
2. BLATNÍKOVÁ, Š. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 195 s. ISBN 80-7338-024-2.
3. BOBEK, M., Peniška, P. *Práce s lidmi, Učebnice poradenství, koučování, terapie a socioterapie pro pomáhající profese*. 1.vyd. Brno: NC Publishing, 2008. 286 s. ISBN 978-80-903858-2-5.
4. ČERNIKOVA, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR. 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1.
5. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 374s. ISBN 80-7184-141-2.
6. DRAPELA, J. V. ed. al. *Vybrané poradenské směry*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1995.85 s. ISBN 80-7184-011-4.
7. GEIST, B. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80 - 86 605- 28- 07.
8. GOJOVÁ, A. SOBKOVA, H. Využití úkolově orientovaného přístupu v současných podmínkách české sociální práce. *Sociální práce/Sociální práca*, 2007, č. 1, s 87-96. ISSN 1213-3204.
9. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. 183 s. ISBN 80-86708-05-5.
10. HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II, optimalizace výkonu trestu odnětí svobody*. 1.vyd. České Budějovice.: Zdravotně sociální fakulta, 1999. 103 s. ISBN 80-7040-376-4.
11. HÁLA, J.. *Bolest a naděje vězení. Penologické eseje*. 1. vyd. Praha: Triton. 2007. 127 s. ISBN 978- 80-7387-013-3.
12. HARTL, P. Poradenství. In Matoušek, O. (Ed) *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.

13. HASMANOVÁ, L. Ed. al Mezi vězením a komunitou. *Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob*. 1. vyd. Praha: 2008. Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 104 s. ISBN 978-80-904116-0-9.
14. KOZLOVÁ, Lucie, KUBELOVÁ, Veronika. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 1. vyd. Č. Budějovice: ZSF JČU, 2008. 56 str. ISBN 978-80-7394-112-3.
15. KUBIČKA, J. Systematická práce s jednotlivcem. In Gjuričová, Š. *Rodinná terapie systemické a narativní přístupy*. 1. vyd. Praha: Grada. s. 144-145. ISBN 80-247-0415-3.
16. LUDEWIG. K. Systemische Therapie. Grundlagen klinischer Theorie und Praxi. Studgart: 1992.Klett. s. 112
17. MÁHROVÁ, G. (Ed). *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada, 2008. 176 s. ISBN 978-80-247-2138-5.
18. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 172.s ISBN 80-901424-9-4.
19. MAREŠ, Pr. Sociální exkluze a inkluze. In *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, 2004. s.15-29, ISBN 80-210-3455-6.
20. MAREŠ, P. Sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze: diskurz a realita. In Sirovátka T. (Ed.). *Vyloučení a sociální politika*. Brno: Masarykova univerzita/Praha: Výzkumný ústav práce sociálních věcí, 2006. 176 s. ISBN 80-210-4225-7.
21. MÜHLPACHR, P. *Sociální a postpenitenciární péče*. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 1999. 80 s.
22. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 104 s. ISBN 80-210- 2511-5.
23. NAVRÁTIL. P. Přístup orientovaný na úkoly. In Matoušek, O. (Ed) *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
24. NAVRÁTIL, Pavel. Krizová intervence. *Sociální práce/ Sociálna práca*, Brno, ASVSP. 2001 s. 61-72. ISSN 1213-6204.

25. NAVRÁTIL, P. MUSIL, L. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální studia*, Brno: Fakulta sociálních studií MU, 2000, č. 5, 127-163 s. ISSN 1212-365X.
26. NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7168-503-4.
27. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. 1 vyd. Praha: C. H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
28. NETÍK, K. *Perspektivy sociální práce s pachateli trestné činnosti. Pohledem forenzního psychologa*. Přednáška 16. 4. 2008. Praha
29. NOVOSAD, L. *Poradenství: pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. Praha: Portál, 2009 272 s. ISBN 978-80-7367-509-7.
30. PRAŠKO, J. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 359 s. ISBN 80-7178-737-X.
31. PUNCH, Keith F. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 152 s. Přeloženo z anglického originálu Survey research – the basics. ISBN 978-80-7367-381-9.
32. RYCHLÁ, K. Postpenitenciární péče v ČR se zaměřením na nevládní neziskové organizace. In. *Mezi vězením a komunitou*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 2008. s. 63-65. ISBN 978-80-904116-0-9.
33. Řezníček, I. *Metody sociální práce*. Praha: Slon, 2000. 75 s. ISBN 80-85850-00-1.
34. SCHLIPPE, A., SCHWEIZER, j. *Systematická terapie a poradenství*. Brno: Cesta 74 s. ISBN 80-7295-013-4.
35. SUCHÝ, O. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*. Praha: Leges, 1991.
36. ŠAROCH, V. Rizika v práci sociálního kurátora. Přednáška dne 2010 Plzeň, Profesní vzdělávání sociálních kurátorů.
37. ŠPATÉNKOVÁ, N. Et. al. *Krizová intervence pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004. 194 s. ISBN: 80-247-0586-9.

38. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*, 3. vyd. Praha: Slon. 128 s. ISBN 978-80-86429-36-6.
39. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
40. Zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení, v platném znění
41. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění
42. Zákon č. 100/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění
43. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, v platném znění
44. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění
45. Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, v platném znění,
46. Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, v platném znění

Internetové zdroje:

47. BOLDIŠ, Petr. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2*, [on-line] konečná verze materiálů k 28. 3. 2006. [cit. 2010-03-03]. Dostupné z: <http://www.boldis.cz/>.
48. FORINT. Forum pro integraci. *Co je to sociální exkluze*. [on-line] 12/2008 [cit. 2010-03-01]. Dostupné z: <http://www.forint.cz/portal/co-je-to-socialni-exkluze/>
49. KOZLOVÁ, L. *Výzkum v sociální oblasti*. [on-line] 16.11.2004 [cit. 2011-03-11]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/index.htm
50. Trestní právo pro laiky, Recidivista. [on-line] Konečná verze materiálů 2010 [cit. 2010-03-20]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/recidivista>
51. Vězeňská služba České republiky, *Statistika*. [on-line] konečná verze materiálů [cit. 2011-03-12]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103>

52. Vězeňská služba České republiky, *Statistika*. [on-line] konečná verze materiálů [cit. 2011-03-12]. Dostupné z. <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>
53. Občanská poradna Plzeň, *Činnost*. [on-line] konečná verze materiálů [cit. 2011-03-21]. Dostupné z. <http://www.opplzen.cz/index.php/cinnost>
54. Vězeňská služba České republiky, *Základní informace*. [on-line] konečná verze materiálů [cit. 2011-03-27]. Dostupné z. <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/zachazeni-s-veznenymi-osobami-6125>

9 Přílohy:

Záznamový arch pro respondenty ve výkonu trestu odnětí svobody

**Zmapování potřeb osob propuštěných
z VTOS v Plzni a zjištění úskalí spolupráce se sociálním kurátorem**

I. Základní údaje o respondentovi

- 1. Pohlaví** žena muž
- 2. Věk** 18 – 30 31 – 40 41 – 50 51 – 60 61 a
více
- 2. Pobyt ve VTOS** poprvé opakovaně
- 3. Vzdělání** nedokonč. zak základní vyučen středoškolské
vysokoškolské

II. Mapování potřeb klientů a úskalí spolupráce klienta a sociálního kurátora

- 4. Zúčastnil /a jste se v průběhu VTOS programu zacházení, který Vám může být užitečný pro Vaše úspěšné začlenění do života „na svobodě“?**
- ano ne

- 5. Pokud ano, kterých?**

Pokud ne, proč?

6. Máte zkušenosti se službami, které Vám může poskytnout sociální kurátor po propuštění z VTOS ? Ano1 Ne.....2

Pokud jste odpověděl ano : Jaké jsou Vaše zkušenosti

Velmi dobré spíše dobré dobré špatné velmi špatné neumím posoudit

7. Byla Vám nabídnuta pomoc sociálního kurátora?

ano ne

8. Využijete při řešení svých problémů po propuštění služeb sociálního kurátora?

ano ne

9. Pokud ano, při kterých problémech ?

Uveďte: Ano1 Ne.....2

- a) s finančními prostředky na zajištění zák. potřeb – strava, hygiena
- b) poskytnutí základních informací k řešení mé situace
- c) při zajištění bydlení
- d) při shánění zaměstnání
- e) při sepsání úředních dopisů a uplatnění práv a zájmů při kontaktu s pracovníky úřadů a institucí např.:
 - ÚP
 - ČSSZ
 - zdravotních pojišťoven
 - při vyřizování dokladů – občanský průkaz, rodný list
 - při vyřizování dávek hmotné nouze
 - se zadlužeností a exekutorem

- s lékařem
- f) v osobních vztazích
- g) se sociální izolací
- h) s nepříznivými reakcemi okolí na Vaši osobu
- ch) související s pitím alkoholu nebo konzumací jiných návykových látek
- i) při navázání kontaktu s rodinou
- j) jiné, uveďte

10. Seřad'te problémy podle naléhavosti řešení, uveďte nejvíce 4 ?

1.

2.

3.

4.

.....

11. Ve kterém období po nástupu do VTOS považujete projevení zájmu o Vaše potřeby ze strany sociálního kurátora za nejvhodnější?

- ihned po přijetí do VTOS
- v průběhu celého pobytu ve VTOS
- individuálně, dle potřeby klienta
- nejlépe až před propuštěním
- stačí až po propuštění
- nemusí Vás kontaktovat vůbec.....

12. Zjistil jste nějaké problémy při Vaší spolupráci se sociálním kurátorem během

VTOS?

- ano ne

13. Pokud ano, jaké?

Byly to některé z uvedených ?

v době návštěvy sociálního kurátora jsem byl eskortován k lékaři, na soud a neměl

jsem možnost s kurátorem hovořit

měl jsem příliš krátký trest nezastihl mne ve VTOS na pohovor

ve VTOS jsem byl zaměstnán a nebyl mi umožněn pohovor ze strany VTOS

odmítl jsem pohovor, od ostatních odsouzených jsem měl informaci, že mě kurátor

stejně s řešením problémů nepomůže

jiné.....

13a. Pokud jich bylo více, který z nich považujete za nejzávažnější?

.....

14. Očekáváte vedle základního poradenství od spolupráce se sociálním kurátorem po

propuštění ještě jiné formy spolupráce, např. ?

a) očekává, že navážeme na spolupráci , která začala již ve věznici

b) očekávám, že se mi bude snažit porozumět

c) očekávám dlouhodobou pomoc, více jak jeden měsíc po propuštění

d) očekávám, že mi nebude nevnucovat pouze svá řešení

h)

jiné.....

14a. Kterou stránku z uvedených aspektů spolupráce považujete za nejdůležitější ?

.....

15. Máte informace o institucích a organizacích, které Vám mohou být nápomocné ve

Vaši situaci po výstupu z VTOS?

ano

ne

16. Pokud ano, o jakých. Vyjmenujte je.

1.

2.

3.

4.

Vaše připomínky k tématu: